

Fremtidens friluftsliv

Scenarier for bruken av norsk natur i 2020

Teknologirådet

Rapport 1 2006

Fremtidens friluftsliv

Scenarier for bruken av norsk natur i 2020

ISBN 82-92447-08-3

Utgitt: Oslo, mars 2006

Omslag: Enzo Finger Design AS

Trykk: ILAS Grafisk

Copyright © Teknologirådet

Elektronisk publisert på: www.teknologiradet.no

Forord

Friluftsliv er høyt verdsatt blant svært mange nordmenn. Naturen er et skattkammer for opplevelser og rekreasjon. Samtidig knytter det seg betydelig næringsvirksomhet til å arrangere utflukter og aktiviteter i naturen for utenlandske turister og for nordmenn.

I dag er friluftslivet i endring. Nye grupper utøvere ønsker å ferdes i naturen på måter vi ikke forbinder med tradisjonelt friluftsliv, og kommersielle aktører utvikler et stadig bredere spekter av tilrettelagte tilbud. Dette er trender Teknologirådet tror vil vedvare, og som reiser politiske utfordringer. Hvordan skal vi håndtere konflikter mellom ulike brukere av norsk natur? Hvor går grensene for akseptabel kommersialisering av naturen? Vil kommersialisering komme i konflikt med allemannsretten? Og har vi en forvaltning som er egnet til å håndtere de utfordringer fremtidens friluftsliv vil reise?

De politiske utfordringene knyttet til fremtidens friluftsliv bør diskuteres nå, slik at politikk-utformingen kan ligge i forkant av utviklingen. Norske myndigheter bør stimulere til en bred debatt der berørte interesser, kommersielle aktører og ulike grupper friluftslivsutøvere involveres.

Teknologirådet har nedsatt en ekspertgruppe som har drøftet utfordringene knyttet til fremtidens friluftsliv. Denne rapporten presenterer gruppens arbeid og anbefalinger.

Ekspertgruppen har hatt følgende medlemmer:

- Anne Mari Aamelfot Hjelle, assisterende generalsekretær, Den norske turistforening
- Anne-Lise Sørensen, rådgiver, Direktoratet for naturforvaltning
- Grethe Høstaker, Jotunheimen Adventure, Vågå
- Stian Stensland, rådgiver, Masterstudiet Utmarksbasert næringsutvikling ved Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås
- Rolf A. Røtnes, ECON Analyse
- Erlend Sande, ansvarlig redaktør, Fri Flyt
- Håkon With Andersen, Teknologirådet og professor ved NTNU
- Ann-Kristin Olsen, Teknologirådet og Fylkesmann i Aust-Agder

Ekspertgruppen har hatt fire møter. I tillegg arrangerte Teknologirådet høsten 2005 en arbeidskonferanse som samlet aktører fra akademia, næringsliv, berørte interesser og ulike brukere av naturen.

Arbeidet har vært ledet av Jon Fixdal i Teknologirådets sekretariat, mens Cathrine Heisholt Edvardsen har vært prosjektmedarbeider.

Teknologirådet skal gi uavhengige råd til Stortinget og øvrige myndigheter i viktige teknologispørsmål, og dessuten bidra til den offentlige debatten om teknologi.

Tore Tennøe
Sekretariatsleder
Teknologirådet

Innholdsfortegnelse	side
Forord	5
Sammendrag og anbefalinger	9
Kapittel 1 Friluftslivet er i endring	12
1.1 Friluftsliv – i dag og i fremtiden	12
1.2 Hvorfor er friluftslivet i endring?	16
1.3 Teknologi og friluftsliv	17
1.4 Nærmere om Teknologirådets prosjekt	18
1.5 Rapportens struktur	19
Kapittel 2 Scenarier for fremtidens friluftsliv	20
2.1 Utviklingen av scenariene	20
2.2 Scenariet "Nasjonale satsinger"	24
2.3 Scenariet "Hver for seg"	28
2.4 Scenariet "Lokale lekegrinder"	31
Kapittel 3 Politiske utfordringer knyttet til fremtidens friluftsliv	35
3.1 Fremtidens friluftsliv blir annerledes	35
3.2 Fremtidens friluftsliv - sentrale utfordringer	36
3.3 Fremtidens friluftsliv kan bli sterkt politisert	39
Referanser	41

Sammendrag og anbefalinger

Natur og friluftsliv er svært viktig for mange nordmenn – 19 av 20 nordmenn forbinder naturen med ”det gode liv”.¹ Naturen er også svært viktig for store deler av næringslivet i Norge. Den er reiselivets viktigste salgsvare, og en rekke inntektskilder, som guiding og organisering av aktiviteter, er knyttet til naturen.

Dette er en rapport om *fremtidens* friluftsliv. Blikket er rettet 15 år frem i tid, og vi har utviklet tre scenarier for friluftslivet i 2020. Vår analyse av scenariene og eksisterende trender i friluftslivet tyder på at friluftslivet i Norge kan endre seg betydelig i årene som kommer. Økt kjøpekraft, større krav til effektiv bruk av fritid, økt urbanisering, flere ønsker om unike opplevelser, nye grupper brukere av norsk natur og primærnæringer med behov for nye inntektskilder, er noen av de faktorer som kan skape endringene. Dessuten bidrar ny teknologi som GPS, terrengsykler og vindseil.

Endringene i friluftslivet kan få konsekvenser for miljø, folkehelse, næringsutvikling, bo-settingsmønstre, fordeling av beslutningsmyndighet og vårt forhold til naturen. Endringene skaper muligheter, utfordringer og debatt. Det må være et mål å identifisere og drøfte relevante problemstillinger tidligst mulig, slik at norske myndigheter kan utvikle en friluftslivspolitikktilpasset den virkeligheten vi vil møte.

Denne rapporten er et bidrag til dette arbeidet. På bakgrunn av scenariene har vi identifisert fire hovedproblemstillinger for fremtidens friluftsliv:

- Hvordan håndtere et mangfoldig friluftsliv?
- Hva er akseptabel kommersialisering?
- Trenger vi en ny friluftslivsforvaltning?
- Hvordan sikre kompetanse om friluftsliv?

1. Hvordan håndtere et mangfoldig friluftsliv?

Fremtidens friluftsliv vil være mangfoldig. Kitere, turgåere, bølgesurfere, jegere, fiskere, terrengsyklister og andre vil ønske å ferdes i naturen. I tillegg finnes en betydelig gruppe nordmenn som ønsker å drive motorisert ferdsel i utmark, selv om dette i dag ikke defineres som friluftsliv (se kapittel 1.1).

Mangfoldet har mange positive sider: flere får mulighet til å ferdes slik de selv ønsker, og nye grupper brukere av naturen kan rekrutteres. Aktivitetsformer som kiting og terrengsykling appellerer til yngre mennesker, gruppen med størst frafall fra tradisjonelle aktiviteter som turgåing og fiske. Fornyelse av friluftslivet bidrar derfor til at yngre nordmenn er i aktivitet, og kan ha klare helsemessige gevinster.

¹ St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet

Når ulike brukere av naturen ønsker å ferdes på de samme områdene, oppstår det ofte konflikter. Et eksempel er konflikter mellom syklende og turgåere slik vi har sett i mange bynære friluftsområder. I tillegg er virkningene av ulike aktivitetsformer for miljøet ofte usikre, og det oppstår konflikter mellom friluftslivsutøvere og myndighetene.

Konfliktene kan håndteres ved å gi de aktivitetsformene som faller innenfor gjeldende definisjon av friluftsliv forrang fremfor de som ikke gjør det.² Det vil i så fall gi forrang til ikke-konkurranspregede, ikke-motoriserte friluftaktiviteter som foregår på allment tilgjengelige, naturpregede områder og med sikte på miljøforandring og naturopplevelse.

Problemet med en slik konfliktløsning er at mange aktivitetsformer er vanskelige å vurdere i forhold til den gjeldende definisjonen. Det er umulig på objektivt grunnlag å bestemme naturopplevelsen ut fra hvilken aktivitet en person bedriver. Naturopplevelser er subjektive. Hva som er "enkelt" friluftsliv er det også delte meninger om, og mange utøvere av mer konkurransepregede aktiviteter vil hevde at de driver med friluftsliv. Og uansett vil de mange ulike brukerne av norsk natur ønske å drive med sine aktiviteter, uavhengig av om de faller innenfor gjeldende friluftslivsdefinisjonen eller ei. En politikk som forsøker å regulere mangfoldet ved å "utdefinere" visse aktivitetsformer løser derfor ingen problemer.

Teknologirådets ekspertgruppe mener norske myndigheter grundig bør vurdere om den gjeldende friluftslivsdefinisjonen er et godt nok utgangspunkt for å utvikle en friluftslivspolitik tilpasset en mangfoldig bruk av norsk natur. Det tradisjonelle friluftslivet har en sterk posisjon i Norge, men det er ingen grunn til at nye aktivitetsformer automatisk skal ha vikeplikt.

2. Hva er akseptabel kommersialisering?

Fremtidens friluftsliv kan bli kommersialisert i langt større grad enn i dag. Kommersialiseringen kan ta en rekke former, som guidede turer, storstilte utbygginger i bygder som Trysil og Oppdal, og helikopterturer til avsidesliggende fjell for å kjøre på ski ned.

Kommersialisering av friluftslivet kan bli svært viktig for mange lokalsamfunn og for Norge. Det kan skape nye arbeidsplasser og styrke økonomien. Det kan motvirke fraflytting og bidra til at bygder blomstrer. Tilrettelagte tilbud kan dessuten senke terskelen for å drive friluftsliv, få sofaslitere ut i naturen og ha helsemessige gevinster.

De positive virkninger av næringsutvikling må veies opp mot de ulemper den kan medføre. Kommersielle tilbud kan bl.a. være i direkte konflikt med allemannsretten, fordi de kan gi kjøperne eksklusiv tilgang til et område. Slike tilbud kan også være plasskrevende og bidra til at områder endrer sin karakter eller bygges helt ned. Videre kan det oppstå konflikter knyttet til fordeling av rettigheter til arealer som er særlig egnet for kommersielle aktiviteter. Dessuten kan næringsutvikling medføre uakseptabel belastning på naturgrunnet.

Likevel er spørsmålet om hva som kan aksepteres langt mer komplekst enn å finne naturens tålegrense. Det dreier seg om politiske vurderinger på ulike plan. Hva ønsker storsamfunnet og hva ønsker folk i de lokalsamfunn der næringsutviklingen finner sted? Hva slags

² Vi sikter her til definisjonen i Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet. Se også kapittel 1.1 nedenfor.

aktiviteter kan ulike grupper akseptere? Hvem får gjennomslag? Og hvordan skal vi fordele de kommersielle rettighetene til det fellesgodet naturen er?

Teknologirådets ekspertgruppe mener det er avgjørende viktig med en nyansert, bred og inkluderende offentlig diskusjon om disse og andre problemstillinger som kan oppstå som følge av næringsutvikling knyttet til friluftsliv. Norske myndigheter bør legge til rette for en slik debatt, og sørge for at den finner sted i forkant av utviklingen. Den bør derfor starte nå.

3. Trenger vi en ny friluftslivsforvaltning?

Det politiske ansvaret for friluftslivspolitikken ligger formelt sett hos Miljøvern-departementet. Friluftslivet berører imidlertid en rekke andre politikkområder, som helse, bosettingsmønster, næringsutvikling og sysselsetting. Ansvaret for politikkområdene er fordelt på en rekke myndighetsorgan fra departement via underliggende etater til den enkelte kommune.

Vår diskusjon av scenariene viser dessuten at ansvarsfordelingen mellom sentrale og lokale myndigheter får store konsekvenser. Sterk sentral styring kan blant annet gi kontroll over kommersialiseringen av friluftslivet, men samtidig resultere i at man på lokalplanet føler man har for liten innflytelse over utviklingen. Overføring av myndighet til lokalplanet vil flytte beslutninger og ansvar nærmere der aktivitetene skjer, og kan bidra til å styrke lokal-demokratiet. Men det krever at man lokalt har kompetanse til å følge opp igangsatte aktiviteter.

Teknologirådets ekspertgruppe mener en helhetlig friluftslivspolitikkk krever betydelig samordning mellom ulike myndighetsorgan. Det er grunn til å spørre om dagens spredning av ansvaret på en rekke forvaltningsområder gjør en slik samordning vanskelig. De endringene vi ser i friluftslivet tilsier en grundig gjennomgang av organisering og oppgavefordeling sentralt, regionalt og lokalt. En slik vurdering bør omfatte alle berørte politikkområder og forvaltningsnivåer.

4. Hvordan sikre et kompetent friluftsliv?

Vår analyse av scenariene for friluftslivet i 2020 viser at utviklingen i friluftslivet kan få klare konsekvenser for kompetanseutviklingen blant alle involverte. For eksempel kan flere tilrettelagte aktiviteter bidra til at utøvere ikke føler behov for egen kompetanse. Sterk sentral styring kan medføre nedprioritering av friluftslivskompetanse lokalt. Ny teknologi kan skape falsk trygghet og bidra til at brukere ferdes i naturen uten tilstrekkelig kunnskap.

Teknologirådets ekspertgruppe mener derfor at kompetanseutvikling må være et sentralt tema i utviklingen av fremtidens friluftslivspolitikkk. Kompetente myndighetsorganer sentralt og lokalt er avgjørende for å vurdere virkningen av ulike friluftslivsaktiviteter for miljøet og for fornuftig regulering av ulike aktivitetsformer. Vi trenger kompetente næringsaktører som kan utvikle produkter best mulig tilpasset lokale forutsetninger og miljø. Og vi trenger friluftslivsutøvere som kan ferdes trygt i naturen og regulere egen atferd for å redusere potensielle konflikter med andre utøvere. En kompetent terrengsklist unngår antakelig de mest brukte turveiene.

Nasjonale myndigheter, frivillige organisasjoner, næringsinteresser, utøverorganisasjoner og andre berørte må samarbeide i utviklingen av den nødvendige kunnskapen.

Kapittel 1 Friluftslivet er i endring

1.1 Friluftsliv – i dag og i fremtiden

Natur og friluftsliv er svært viktig for mange nordmenn, mange vil si at naturen er en del av den norske folkesjela. I 1999 utøvde 90 % av den norske befolkningen en eller annen form for friluftsliv.³ Over 80 % av alle nordmenn sa i en undersøkelse seg enig i påstanden om at friluftsliv fører til at man får bedre verdier, og 19 av 20 nordmenn kobler naturen til ”det gode liv”.⁴

Naturens betydning for nordmenn ble understreket av at regjeringen Bondevik i forbindelse med Hundreårsmarkeringen Norge 2005 bestemte at 2005 også skulle være Friluftslivets år.⁵

Naturen er også svært viktig for næringslivet i Norge. For reiselivet er naturen kjernen både i markedsføring og produktutvikling. Drift av ulike typer anlegg (som alpinanlegg), salg av jakt- og fiskerettigheter, overnatting, servering, utleie av utstyr og organisering av ulike typer aktiviteter er eksempler på inntektskilder knyttet til naturen.

Tegn på endringer i friluftslivet

Dette er en rapport om friluftslivet i 2020. Hovedmotivasjonen bak rapporten er at vi i dag ser klare tegn til at friluftslivet er i endring. De mest fremtredende er:

- Et økende mangfold av grupper som ønsker å være ute i fri luft og bruke naturen til ulike formål. Kitere, turgåere, terrengsyklistere, klatrere, jegere, fiskere og elvepadlere er eksempler. Alt taler for at vi også i 2020 vil ha et slikt mangfold, mest sannsynlig med enda flere grupper brukere av norsk natur.
- Økende kommersialisering av naturen. Reiselivsnæringen har på få år vokst kraftig, og omsetter årlig for ca. 80 milliarder kroner, mer enn landbruks- og fiskerinæringen til sammen. Naturen er den viktigste salgsvaren. En studie gjennomført av Norges Skogeierforbund og Reiselivsbedriftenes landsforening i 2004 indikerer at utmarksbasert næringsutvikling kan fordobles fra fire til åtte milliarder i omsetning innen 2014.⁶
- Nye studier knyttet til utmarksbasert næring. Ved Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås er det etablert et eget mastergradsstudium i utmarksbasert næringsutvikling. Ved høyskolene i Lillehammer og Hedmark finnes bachelorstudier i hhv. naturbasert reiseliv og utmarksturisme. Flere andre høyskoler tilbyr liknende studier.
- En økende grad av spenningsøken. Mange bruker naturen til å få et ”kick”, f.eks. i form av klatring, rafting eller jakt. F.eks. har antallet medlemmer i Norges Klatreforbund økt med over 100 % de siste 2-3 årene.⁷

³ St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – ein veg til høgare livskvalitet.

⁴ St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv– ein veg til høgare livskvalitet.

⁵ Målsettingen med Friluftslivets år var bl.a. å få til en folkelig mobilisering for friluftslivet, og å synliggjøre friluftslivets mangfold og samfunnsmessige betydning. Se: www.friluftslivetsar.no

⁶ Rapporten finnes på www.skog.no

⁷ Se: www.klatring.no

- Til dels stor konflikt mellom ulike brukergrupper og interessenter, f.eks. mellom turistnæringen og naturvernere, og mellom nye og gamle brukergrupper. Blant de mest kjente eksemplene er konflikten mellom kitere og miljøvernmyndighetene om virkningene av kiting på villreinstammen på Hardangervidda, og mellom bølgesurfere og miljøvernmyndigheter om konsekvensene av surfing for fuglelivet på Jærstrendene. Konfliktnivået synliggjøres også av en rekke innlegg og artikler i ulike aviser og tidsskrift.

Kombinasjonen av friluftslivets sterke posisjon i Norge og tegnene på endringer i friluftslivet gir grunn til å spørre hvilke muligheter og utfordringer endringene vil kunne skape.

Endringene reiser politiske utfordringer

Vi tror friluftslivet vil fortsette å endre seg. Endringene reiser viktige problemstillinger og stiller oss overfor valg som vil kreve kritisk refleksjon og politisk handling. La oss ta to eksempler:

- Utviklingen av kommersielle tilbud knyttet til bruken av norsk natur vil kunne representere svært viktige inntektskilder for mange lokalsamfunn. Bygder nær attraktive naturområder vil kunne blomstre og fraflytting motvirkes. Men samtidig vil bygdenes karakter kunne endres gjennom f.eks. utbygging av anlegg og støy fra aktiviteter. Slike konsekvenser kan i sin tur påvirke både nordmenns og utlendingers opplevelse av Norge som et land med unike naturkvaliteter, vårt kanskje viktigste salgsargument i utlandet. Dermed kan vi risikere at kommersialiseringen bidrar til å ødelegge noe av sitt eget markedsførings- og inntektsgrunnlag. Hvordan bør disse forholdene avveies mot hverandre?
- Økende mangfold av grupper som bruker naturen på ulikt vis vil kunne skape konflikter mellom grupper og stort press på naturen i tett befolkede og særlig sårbare områder. En måte å håndtere konfliktene på vil kunne være å regulere bruken enten ved å sette geografiske grenser eller bestemte tidsrammer for ulike ferdselsformer. Slik vil man f.eks. kunne skille turgåere og terrengsyklister ved at de enten ferdes på ulike veier, eller at de ikke ferdes på samme sted til samme tid. Men ønsker vi et slikt regime, og hvordan vil det rime med allemannsretten? Bør vi heller satse på opplysningsarbeid og på å bedre folks vaner i bruken av naturen?

Utfordringen ligger i å forholde oss aktivt til endringene og utvikle en friluftslivspolitik tilpasset den utviklingen vi allerede er oppe i. Teknologirådets prosjekt er ment som et innspill til dette arbeidet, og som et bidrag til en debatt som peker fremover, ut over Friluftslivets år 2005.

Ikkje flyging til Kalda-Kari

Miljøvernminister Helen Bjørnøy seier nei til helikopterlandinga på Kalda-Kari.

Publisert: 21. mars 2005-Oppdatert: 21. mars 2005 kl.01:15

Villrein fremfor villmenn

Miljømyndighetene vil nekte skiseilere og kitere å ferdes rundt Hallingskarvet av hensyn til villreinen. - Misforstått naturvern, sier DNTs Ungdomsgruppe.

AGNAR KAARBØ
GUDMUND BARTNES

Bli ikke overrasket om du blir fraseilt av en kiter eller skiseiler, på påsketur gjennom fjellheimen. Friluftaktiviteten er i sterk vekst, blant annet på Finse. Her tilbys det kurs hele vinteren for folk som vil lære seg å leke med skiseil.

Tradisjonell tur.

Nå kan det bli strenge begrensninger for de mest ivrige. Det er i forbindelse med opprettelsen av et verneområde på Hallingskarvet, vest på Hardangervidda, at Fylkesmannen i Buskerud vil begrense ferdselen til det som kalles "tradisjonell turvirksomhet".

Slik Fylkesmannens miljøvernavdeling tolker begrepet, omfatter det ikke kiting, skiseiling, terrengsykling og hundekjøring.

- Vernemyndighetene er på feilspor, sier Frode Bjørge, som er DNT-ungs talsperson i naturvernsspørsmål. Han understreker at Den Norske Turistforening (DNT) er opptatt av å ta hensyn til den sårbare

Nå vil miljømyndighetene forby kiting og skiseiling i Hallingskarvet, vest på Hardangervidda.

FOTO: ANDY MØRSTAD

KITING OG SKISEILING

Kiting og skiseiling baserer seg på at man utnytte vinden. På vinterstid brukes ski og på sommeren kiter på vannet.

Skiseiling er et fremkomstmiddel som er egnet for lange distanser.

På en kite er linen lengre, og det gjør det lettere å fly.

Publisert 20.10.2005 17:06. Oppdatert 20.10.2005 17:35.

Dermed har ho avgjort den årelange striden etter berre fire dagar i statsrådstolen, og har gjort akkurat det forkjemparane frykta. Dei kritiserte i førre veke miljøvernminister Knut Arild Hareide fordi han ikkje fekk godkjent reguleringsplanen før han gjekk av. Frykta for at ei radugrøn regjering skulle seie nei viste seg å vere reell.

Kommunen med på laget

I Veitastrand har fleirtalet av bygdefolket hatt ønske om å skape arbeidsplassar ved å få til turistflyging til fjelltoppen. Kommunen har stilt seg bak ønsket om ein landingsplass og eit servicebygg ved fjelltoppen. På den andre sida har mellom anna Naturvernforbundet åttvara mot ein slik trafikk.

Det blir ikkje turistflyging til Kalda-Kari.

- Strir mot det meste

I avgjerda heiter det mellom anna: "Reguleringsplanen for prosjekt Kalda-Kari kjem etter Miljøverndepartementet si oppfatning i strid med fleire nasjonale miljømål. Det gjeld målet om god forvaltning av randsona til nasjonalparkar, målet om å ta vare på dei inngrepssfrie områda, målet om ei berekraftig forvaltning av fjellområda, målet om å hindre motorferdsel i utmark og målet om å unngå støy i naturområde og i fjellet."

Publisert: 29. desember 2005-Oppdatert: 29. desember 2005 kl.08:04

Vil ha bompenger i skiløypa

Grunneierne på Geilo har truet med å nekte skiløyper over eiendommene sine om de ikke får betalt.

Reiselivsnæringen ber regjeringen åpne for forsøk med fellesfinansiering av skiløyper.

Ifølge Hallingdølen er grunneierne lei av at naboene tjener millioner på hytteutbygging, mens de selv ikke får en krone igjen for løypetraseene som bukker seg over eiendommene deres. Reiselivsnæringen er lei av rot og problemer rundt løypedrift og andre fellesgoder alle nyter godt av, men ingen vil betale for.

- Nå må vi ta dette spørsmålet, sier kommunikasjonsdirektør Hilde Charlotte Solheim i RBL til Nationen.

Opplevelser som dette kan bli belagt med avgift hvis Reiselivsnæringen får det som den vil.

FOTO: ROLF ØHMAN

Et bredt perspektiv på friluftsliv

Denne rapporten omfatter alle aktivitetsformer som finner sted i naturen til rekreasjonsformål eller i reiselivssammenheng (med unntak av motorisert ferdsel, se nedenfor).⁸ Rapporten favner dermed videre enn friluftslivsdefinisjonen som er lagt til grunn i Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) *Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet*. Her heter det at:

friluftslivet er ”opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse”. Målsetjinga er å fremje det enkle friluftslivet – for alle, i dagleglivet og i harmoni med naturen. Friluftslivspolitikken legg hovudvekta på ein kjerne av ikkje konkurranseprega, ikkje motoriserte fritidsaktivitetar som går føre seg på allment tilgjengelege, naturprega område.

Alle aktivitetene som omtales i denne rapporten representerer utvilsomt ulike typer opphold og fysisk aktivitet i naturen. Samtidig er grensene mellom friluftsliv og mer konkurransepregede aktiviteter uklare. Hvis to kamerater går en rolig tur på ski, regnes det som friluftsliv. Men om de to deltar på en organisert trening i den samme skiløypa, er det da for konkurransepreget til å klassifisere som friluftsliv? Dessuten er det umulig for en ekstern å vurdere om en syklist, en bærplukker eller en som løper med 150 i puls i moderne treningstøy har den største naturopplevelsen. Naturopplevelser er subjektive.

Også et mer kommersialisert friluftsliv vil kunne komme i konflikt med definisjonen i stortingsmeldingen. Blant annet vil tilgangen på ”allment tilgjengelige” arealer kunne avta. Flere friluftslivsaktiviteter vil kunne foregå på arealer med ulike former for adgangsbegrensning, eller oppta plass slik at arealer i praksis blir mindre tilgjengelige for andre. Men er det mindre friluftsliv om du må betale et beløp for å komme inn i løypenettet?

Motorisert ferdsel

Rapporten omfatter *ikke* motorisert ferdsel i utmark, dvs. bruk av snøscooter, firehjulinger, terrengmotorsykler og liknende fremkomstmidler. Dette er et svært omfattende tema som krever en selvstendig vurdering. Det bør imidlertid understrekes at mange av de som f.eks. kjører snøscooter selv mener at de driver med friluftsliv, og de ønsker utvilsomt å ferdes i norsk natur. De bidrar således til kampen om attraktive arealer.

Det er også verdt å merke seg at snøscooterkjørernes forening SNØFOR har opplevd en sterk økning i antallet medlemmer de seneste årene, og at 54.000 nordmenn eier en snøscooter.⁹ For mange nordmenn er dette en viktig og fin måte å komme seg ut i naturen på.

I tillegg er en rekke kommersielle tilbud knyttet til bruk av motoriserte fremkomstmidler. Helikoptertransport til avsidesliggende naturområder, snørekjøring med snøscooter og elvesafari med motorbåt er eksempler. Det er grunn til å tro at kommersielle aktører også i fremtiden vil ønske å utvikle tilbud der motorisert ferdsel inngår. For å illustrere dette har vi innarbeidet enkelte slike eksempler i scenariene.

Samtidig er mange av de konfliktene vi i dag ser i norsk natur knyttet til motorisert ferdsel, enten i forhold til miljøkonsekvensene eller konflikt med andre brukergrupper. Bruken av motoriserte fremkomstmidler representerer i tillegg en klassisk konflikt mellom å beholde

⁸ Vi vil bruke ”friluftsliv”, ”bruk av naturen” og ”naturbruk” synonymt.

⁹ Se: www.motorsportforbundet.no/snoscooter

natur som friluftssareal eller tillate mer industriell/bymessig utnyttelse. Det er lite som tyder på at denne konflikten blir mindre aktuell i årene som kommer. En helhetlig politikk for bruken av norsk natur i 2020 vil derfor også måtte omfatte motorisert ferdsel.

1.2 Hvorfor er friluftslivet i endring?

Det er mange årsaker til at friluftslivet er i endring. Årsakene knytter seg til så vel økonomiske som sosiale og teknologiske forhold:

- Økt kjøpekraft: I store deler av den vestlige verden ser vi økende kjøpekraft i forholdsvis store befolkningsgrupper. Dette gir økte muligheter for å reise, kjøpe opplevelser og nødvendig utstyr. Dette innvirker også på bruken av naturen.
- Økende krav til effektiv bruk av fritid: Mange har i dag en hektisk hverdag og begrenset med fritid, og ønsker at den fritiden man har skal være så innholdsrik som mulig. Dette bidrar til etterspørsel etter friluftaktiviteter med høy tilgjengelighet og variert innhold.
- Tiltagende urbanisering: Stadig flere bor i byer og tettsteder, og dette kan føre til reduserte kunnskaper om naturen og om hvordan den kan brukes. Det kan i sin tur bidra til en økende etterspørsel etter aktiviteter som er tilrettelagt av andre.
- Primærnæringene søker nye inntektskilder: Mange lokalsamfunn har et økende behov for nye inntektskilder fordi de opplever at inntektene fra primærnæringene er vanskelige å opprettholde. Kommersielle muligheter knyttet til ulike former for friluftsliv er en åpenbar kandidat. Gårdsturisme, salg av jaktrettigheter og tilrettede turer i utmark er blant eksemplene. Den nevnte opprettelsen av mastergradsstudiet i utmarksbasert næringsutvikling ved Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås kan sees som et tegn på primærnæringenes behov for nye inntektskilder.
- Friluftsliv som underholdning: Underholdningsbransjen er en av de raskest voksende bransjene i vår del av verden, og det ser ut til at etterspørselen etter opplevelser øker *rasek* enn inntektsveksten. Det er derfor liten tvil om at vi går mot et samfunn der stadig flere etterspør opplevelser. Dette virker også inn på vår bruk av naturen. Vi bruker ikke naturen bare for å pleie kropp og sjel, eller for å søke naturopplevelser. Aktivitetene skal gjerne være morsomme, spennende og underholdende. Enkelte vil nok mene at det mer tradisjonelle norske friluftslivet med ryggsekk, matpakke og velbrukte fjellstøvler ikke kan tilby dette.
- Nye brukergrupper: Vi har allerede påpekt at nye brukergrupper er et tegn på at bruken av naturen er i ferd med å endres. Men de samme gruppene bidrar også til endringene. Terrengsykling er et eksempel. I løpet av forholdsvis få år er terrengsykling blitt en svært utbredt aktivitet, 12.000 startnummer til Birkebeinerrittet i 2006 ble utsolgt på et halvt døgn. Tusenvis av syklistene fra rene tursyklister, via mer aktive mosjonister til fokuserte konkurransesyklistere tilbakelegger mange, mange kilometer på stier og skogsbilveier over det ganske land. På Hafjell og Geilo er det opprettet egne "Bike parks" hvor syklistene på sommerstid bruker skiheisene opp til toppen av fjellet for så å suse ned i høy fart. Mellom Frognerseteren og Midstuen i Oslo har ivrige syklistene bygget hopp og andre utfordringer langs en bratt tursti.
- Omfattende hyttebygging: I den norske fjellheimen og i strandsonen bygges fritidsboligene stedvis tett i tett. Et økende antall nordmenn har hytta som sitt "annet hjem". Det blir tettere mellom de som ferdes i naturen, økt press på naturen i

populære områder, men det bidrar også til økt markedsgrunnlag for kommersielle aktiviteter.

- Naturen er en kjerneverdi i det norske reiselivet, og den vil være det også i fremtiden.¹⁰ Ettersom reiselivet søker å fornye seg og finne nye markeder vil det være naturlig at det utvikles nye tilbud med nye måter å bruke naturen på.
- Ny teknologi gjør det mulig å bruke naturen på nye måter. Moderne terrengsykler, GPS og kiter er eksempler på dette (se også kapittel 1.3).

For Teknologirådet er det ikke avgjørende hvilken av disse endringsfaktorene som har størst betydning for endringene i bruken av norsk natur. Det viktige i denne sammenheng er at de opptrer samtidig og at de samlet sett bidrar til de endringene vi kan se i bruken av naturen. I tillegg gir de grunnlag for å spørre hvilke endringer vi vil kunne se i tiden som kommer og hvilke utfordringer disse vil reise.

1.3 Teknologi og friluftsliv

En viktig forutsetning for Teknologirådets engasjement innen temaet friluftsliv og bruken av norsk natur, er den betydning teknologi spiller for friluftslivet. Teknologirådet arbeider med en bred teknologiforståelse, dvs. at teknologi omfatter mer enn konkrete teknologiske gjenstander som f.eks. biler og mobiltelefoner. Ut fra en slik bred teknologiforståelse kan vi i forbindelse med friluftsliv snakke om teknologi i tre ulike sammenhenger:

- Teknologi forstått som teknologiske gjenstander som den enkelte bruker av naturen kan kjøpe, låne eller leie og nyttegjøre seg av i naturen. Dette omfatter f.eks. kompass, tau, isbrodder, sykler, ski, snøbrett, bekledning, vindseil, fiskestenger, gevær, primus, snøscooter, firehjulinger og mobiltelefoner.
- Teknologi forstått som materielle strukturer, slik som veier, heiser, snøbrett-parker, lysløyper og bygninger som er bygget for å legge til rette for ulike måter å bruke naturen på.
- ”Teknologi-natur”, dvs. områder der den ”opprinnelige” naturen (hvis man kan snakke om noe slikt) er så omformet og bearbeidet av mennesker at skillet mellom ”natur” og ”teknologi” (ikke-natur) blir utydelig. Et alpinanlegg med heiser, snøkanoner, varmistuer, ulike preparerte og stedvis uthugde løyper ned fjellsiden/gjennom skogen, snowboardpark etc. kan være eksempel på teknologi-natur. Et annet eksempel er den type ”Via ferrata” som ble åpnet i Hemsedal høsten 2005. Dette er klargjorte klatreløyper av ulike vanskelighetsgrad, der bolter, fastspente vaiere, uthugde stier osv. gjør det mulig for folk med liten erfaring fra fjellklatring å ferdes i fjellområder som tidligere kun var tilgjengelige for klatrere.¹¹

Teknologi har stor betydning for vår bruk av naturen, både for den enkelte naturbruker, for lokalsamfunn og for storsamfunnet. Her kan vi peke på flere forhold:

- Teknologi påvirker våre forventninger til vår bruk av naturen. Skal vi på rafting i en stor elv forventer vi antakelig en våt, spennende og kanskje litt skummel ferd, men ikke at

¹⁰ Dette ble understreket i studien ”Norge 2015 – en reise verdt”.

¹¹ Via Ferrata er svært utbredt i en rekke europeiske land, så her synes Norge å følge etter en internasjonal trend. Se f.eks. www.viaferrata.org

det skal være farlig. Mye av årsaken til at vi kan ha slike forventninger er at det finnes gode hjelmer, redningsvester og våtdrakter, samt raftingbåter som tåler harde sammenstøt med elvebunnen.

- Teknologi er viktig for å redusere risiko og farer knyttet til bruk av naturen. Eksempler er kompass for å finne frem, bremsene på en sykkel og klær som gjør at vi kan være ute under værforhold hvor vi ellers måtte holdt oss innendørs. Samtidig kan teknologi skape en falsk trygghet for eksempel ved å få en til å tro at man med GPS ikke kan gå seg bort, eller at en skredsøker gjør det mindre farlig å bli tatt av ras. De fleste teknologier forutsetter at brukeren har nødvendig kompetanse om teknologien (f.eks. skredsøker) og de situasjoner den skal brukes i (f.eks. snøforhold) for at teknologien reelt skal kunne bidra til å økt sikkerhet. En interessant indikasjon på behovet for kompetent bruk av tilgjengelige teknologier, er Norges Røde Kors sine regler for fornuftig bruk av mobiltelefonen i fjellet og i skogen. Reglene er ment å bidra til å unngå at man får en falsk trygghetsfølelse av å ha mobilen med seg.¹²
- Teknologi kan påvirke våre naturopplevelser både positivt og negativt retning. En ny sykkel i lettere materiale og med flere eller bedre gir kan gi sykkelturen en ny dimensjon. Via ferrata kan gi mange tilgang til naturopplevelser som tidligere kun var forbeholdt klatrere. På den annen side er det ikke sikkert at alle klatrere vil oppleve det som positivt for deres naturopplevelse om de midt oppe i en lang rute skulle støte på en gruppe "turister" som krysset klatreruten på en "Via ferrata".

1.4 Nærmere om Teknologirådets prosjekt

Teknologirådets prosjekt har hatt tre hovedelementer: en ekspertgruppe, en arbeidskonferanse og et sett scenarier utviklet av ekspertgruppen.

Ekspertgruppen ble rekruttert av Teknologirådet, som også har organisert gruppens arbeid. Gruppen har hatt åtte medlemmer med ulik faglig og yrkesmessig bakgrunn. Ekspertgruppen har hatt 4 møter, og utarbeidet scenariene og de anbefalinger og synspunkter som kommer til uttrykk i denne rapporten.

Arbeidskonferansen samlet 40 håndplukkede deltakere fra akademia, berørte interessegrupper, næringsaktører innen friluftsliv, samt gruppen "nye brukere". Formålet var å stimulere til en bred diskusjon om hvilke utfordringer bruken av norsk natur står overfor i årene som kommer, og å få innspill til ekspertgruppens arbeid. Diskusjonen kretset rundt scenariene ekspertgruppen hadde utviklet, og foregikk både i plenum og i mindre grupper.

Ekspertgruppen har tatt med seg innspillene fra arbeidskonferansen i arbeidet med å ferdigstille denne rapporten. Det er imidlertid viktig å understreke at det er ekspertgruppen og ikke konferansedeltakerne som har utarbeidet rapporten. De innspill som er brukt og står på trykk i rapporten står for ekspertgruppens regning.

¹² Se: www.rodekors.no

1.5 Rapportens struktur

Denne rapporten består av 3 kapitler. I kapittel to presenteres scenariene. Her gis det en redegjørelse for hvordan de ble utviklet, en beskrivelse av hvert av dem, og en beskrivelse av hvordan tre ulike typer brukere av norsk natur vil oppleve situasjonen i hvert scenario.

I kapittel 3 drøftes de politiske utfordringer og valg som ekspertgruppen har identifisert på bakgrunn av arbeidet i gruppen, scenariene og innspillene fra arbeidskonferansen.

Kapittel 2 Scenarier for fremtidens friluftsliv

For å bidra til å synliggjøre og drøfte de utfordringer som bruken av norsk natur kan reise har Teknologirådet utarbeidet tre scenarier for fremtidig bruk av norsk natur.

2.1 Utviklingen av scenariene

Scenariene er utviklet av Teknologirådets ekspertgruppe på bakgrunn av en analyse av hvilke endringskrefter som vil kunne gjøre seg gjeldende for bruken av norsk natur. Det finnes som nevnt i kapittel 1.2 en rekke slike krefter, som folks generelt bedre økonomi, større etterspørsel etter unike opplevelser og ønsket om kontrollerte spenningsopplevelser.

Scenariemetoden er valgt fordi den kan bidra til å synliggjøre valg og utfordringer vi vil kunne møte i fremtiden. Hvilke utfordringer scenariene fokuserer på avhenger av hvilke dimensjoner eller drivkrefter de bygges rundt. Det er dessuten viktig å understreke at scenarier ikke trenger å fremstå som helt realistiske sett med dagens briller. De skal hjelpe oss til å kunne se nye utfordringer og muligheter. Dessuten er det lenge til 2020, og mye kan endre seg. Lovverk kan omskrives, forvaltningsområder slås sammen, våre holdninger til bruken av naturen kan endres. Scenarier er altså ingen prognose, og de er ikke fremskrivinger av dagens situasjon. Ingen kan helt sikkert si hvordan friluftslivet i 2020 vil arte seg. Scenariene skal imidlertid hjelpe oss til å foreta fornuftige valg i dag.

Ikke alle de kreftene som påvirker endringene i friluftslivet er like usikre, og deres betydning for naturbruken varierer også. Scenariene som presenteres nedenfor er utviklet rundt to drivkrefter som det både knytter seg reell usikkerhet til hvordan vil påvirke utviklingen innen naturbruken, og hvor utfallet av endringene får stor betydning for naturbruken. De to drivkreftene er:

1. Hvem har beslutningsmyndighet?

Hvem vil ha myndighet til å fatte beslutninger som regulerer og gir tillatelse til ulike aktiviteter i naturen, og til å bestemme over arealbruken? Vil det være sentrale myndigheter (departement, direktorat) eller vil beslutningene fattes lokalt (i den enkelte kommune)?

2. Hva etterspør naturbrukerne?

Søker de i stor grad tilrettelagte aktiviteter, eller søker de i liten grad tilrettelagte aktiviteter?

Beslutningsmyndigheten – sentral eller lokal?

Vi har i Norge stor frihet til å bruke naturen. Dette betyr imidlertid ikke at naturbruken er uregulert. Gjennom bl.a. plan- og bygningsloven, viltloven, motorferdselsloven, lakse- og innlandsfiskekloven, naturvernloven og friluftsløven kan det gis klare føringer for hva ulike arealer og områder kan brukes til, det kan settes begrensninger for ulike former motorisert ferdsel, og ulike aktiviteter kan forbys eller sesongbegrenses f.eks. av hensyn til naturgrunnlaget.

Dersom stadig flere ønsker å bruke naturen på ulike måter, er det grunn til å tro at behovet for regulering av naturbruken vil være stort. Et viktig spørsmål blir da hvem som skal ha denne myndigheten: sentrale eller lokale myndigheter? I dag er ansvaret delt. Sentrale

myndigheter setter de overordnede rammene, og har i de fleste kontroversielle saker mulighet til å få det siste ordet gjennom behandling av klager på tidligere vedtak. Samtidig er betydelig myndighet knyttet til arealdisponeringer og regulering av ulike aktiviteter delegert til lokale myndigheter.

I fremtiden vil imidlertid myndighetsforholdene kunne endre seg. En viktig årsak til dette er at mange lokalsamfunn opplever behov for nye inntektskilder fordi inntektene fra primærnæringene svikter. Vi ser allerede at flere innen næringene er i ferd med å orientere seg mot nye markeder knyttet til ulike former for friluftsliv og naturbasert reiseliv.

Samtidig er det ikke gitt at statlige subsidier til bl.a. landbruket vil bli opprettholdt på samme nivå som i dag.¹³ For at lokalsamfunnene skal kunne overleve kan det derfor være at den enkelte kommune (eller annen lokal beslutningsmyndighet) må få økt myndighet til å beslutte over arealbruk og til å regulere ulike ferdselsformer og aktiviteter. På den måte vil de kunne få best mulighet til å utvikle næring som er tilpasset lokale forutsetninger og initiativ.

Som et ytterpunkt kan vi tenke oss at all beslutningsmyndighet er fordelt til den enkelte kommune, og at det dermed ikke finnes noen overgripende og helhetlige rammer for forvaltningen av norsk natur.

Selv om det pr. i dag kan synes lite tenkelig at all beslutningsmyndighet knyttet til friluftslivet skal overføres til lokalplanet, mener Teknologirådets ekspertgruppe det kan være klokt å tenke gjennom de mulige konsekvensene av en hel eller delvis overføring av slik myndighet. Horisontalaksen er ment å bidra til dette.

Hva etterspør brukerne av norsk natur?

Den andre store usikkerheten scenariene er bygget rundt er i hvilken grad brukerne av norsk natur vil etterspørre tilrettelagte aktiviteter. Med det mener vi aktiviteter der en (kommersiell) aktør f.eks. planlegger ruten som skal gås, stiller med guide og nødvendig utstyr, sørger for eventuell opplæring i teknisk utstyr etc.

Den tradisjonelle bruken av norsk natur har i stor grad vært basert på at man selv planlegger turen og bringer med seg det man trenger av utstyr. Likevel har vi gjennom de siste 20 årene sett at stadig flere søker til aktiviteter som er tilrettelagt for dem, f.eks. en guidet fjelltur eller ved å rafte i Sjøa. Et viktig spørsmål blir hvorvidt denne trenden vil vedvare, og om stadig flere vil etterspørre aktiviteter som er tilrettelagt.

Vi vil kunne få en situasjon der en stadig større gruppe kjøpsterke personer med krav til effektiv bruk av fritiden og ønsker om "unike" opplevelser etterspør nye tilbud, samtidig som stadig flere bosatt i distriktene ønsker å utvikle næringsvirksomhet knyttet til bruk av naturen. I sum vil dette kunne bidra til en sterk vekst i tilbudet av tilrettelagte aktiviteter, og til økende kommersialisering av norsk friluftsliv.

¹³ Utfallet av de pågående forhandlingene i regi av WTO, samt spørsmålet om EU-medlemskap, er åpenbare usikkerheter. I perioden frem til 2020 kan det heller ikke utelukkes nasjonalt genererte politiske endringer som endrer landbrukspolitikken.

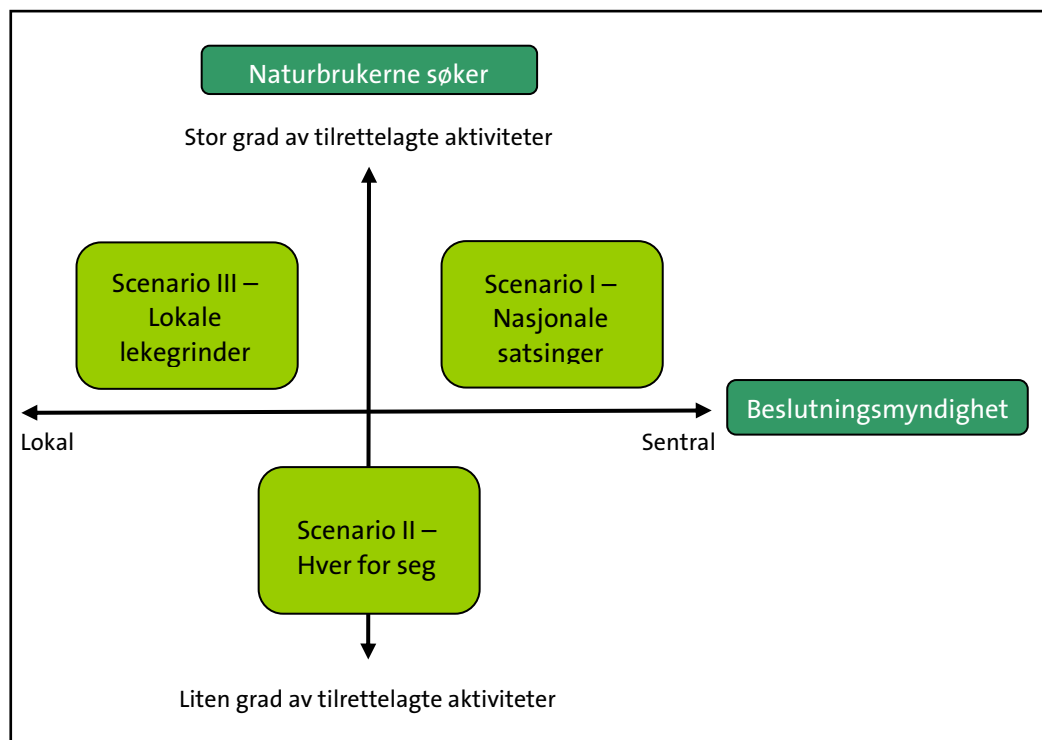
Samtidig er det klart at tilrettelegging kan ta mange former, fra guiding av fotturister på allerede oppgatte stier, til utbygging av nye anlegg for sykkelcross. Det er også forskjell på å tilrettelegge for bruk og for forbruk av naturen. Men det finnes også de som ikke ønsker mer tilrettelegging, og som heller søker det totalt uberørte. Og vi vet ikke hva norske myndigheter og samfunnet for øvrig vil akseptere av tilrettelegging. Vertikalaksen er ment å synliggjøre hvilken betydning graden av tilrettelegging kan ha for hvordan friluftslivet arter seg, og til å identifisere viktige politiske utfordringer knyttet til økt tilrettelegging.

Scenariokrysset

Når vi setter sammen de to usikkerhetene vi har valgt å fokusere på, får vi et aksekors som danner et spennende utfallsrom for fremtiden innen bruken av norsk natur. Her spenner mulige utfall fra situasjoner som likner den vi har i dag, til situasjoner som skiller seg kraftig fra det mange vil oppleve som tradisjonell bruk av norsk natur.

Innenfor dette aksekorset har vi utviklet tre scenarier (se figur 1):

- I det første scenariet, **Nasjonale satsinger**, er beslutningsmyndigheten i hovedsak sentral, mens brukerne av norsk natur i stor grad etterspør tilrettelagte aktiviteter.
- I det andre scenariet, **Hver for seg**, er beslutningsmyndigheten dels sentral og dels lokal, mens brukerne av naturen i liten grad ønsker tilrettelagte aktiviteter.
- I det siste scenariet, **Lokale lekegrinder** baserer seg på en antakelse om at beslutningsmyndigheten i sin helhet er lagt til lokalplanet, samtidig som tilrettelagte aktiviteter er svært etterspurt blant brukerne av norsk natur.

Figur 1: Scenariokrysset med de tre scenarienes plassering

Forholdet mellom scenarier og dagens friluftsliv

Scenarier er som nevnt fremtidsbilder, og hjelpemidler for å skape refleksjon og debatt om mulige fremtidige utfordringer. De kan gjøres mer eller mindre realistiske i forhold til dagens situasjon innen det temaområdet scenariene omhandler, i vårt tilfelle friluftsliv.

I dag finnes det som nevnt både lovverk og internasjonale konvensjoner som legger rammer for friluftslivet. Mye taler for at disse lovene, eller lover med tilsvarende virkeområder, vil være gjeldende også i 2020. Likevel, lover kan endres og de aktiviteter som beskrives i våre scenarier er derfor ikke nødvendigvis i samsvar med gjeldende regelverk. Et slikt grep er nyttig for å stimulere debatt om de utfordringer friluftslivet står overfor. Endringer i naturbruken kan dessuten være en viktig motivasjon for eventuelle lovrevisjoner.

Tre typer brukere av norsk natur

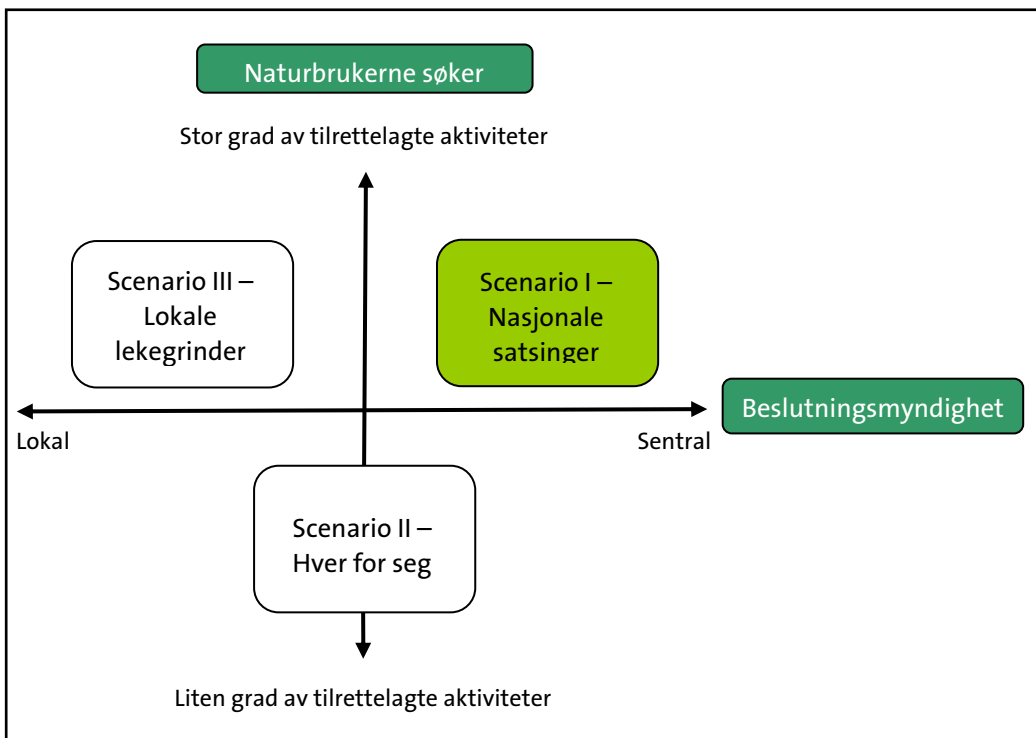
Brukerne av norsk natur er ikke en homogen gruppe, og vil kunne ha ulike forventninger til friluftslivet. For hvert av scenariene vil vi derfor presentere tre grupper brukere og hvordan de forholder seg til den situasjon hvert av scenariene beskriver. De tre gruppene er:

- **”Tradisjonelisten”**: Tradisjonelisten har – som navnet sier – et tradisjonelt forhold til naturen. Han søker fred, ro og rekreasjon, han liker å planlegge egne turer, og han synes det er godt å slite litt for opplevelsen.
- **”Etternøleren”**: Etternøleren er ikke en erfaren naturbruker. Hun følger gjerne i andres fotspor, og utfordrer sjelden seg selv i naturen.
- **”Den nye brukeren”** ferdes på sykkel ned bratte løyper, med seil over hodet, eller brett under bena. Hun synes det er fantastisk å bruke naturen til å utfordre egne ferdigheter, være i aktivitet, og hun elsker at det hele har et preg av lek.

Det er viktig å understreke at også innenfor disse tre gruppene vil holdninger til friluftslivet variere. Likevel kan de tre gruppene friluftslivsutøvere illustrere hvordan ens syn på endringer i friluftslivet vil variere ut fra hvordan man i utgangspunktet er vant til å bruke naturen.

2.2 Scenario 1: Nasjonale satsinger

Dette scenariet beskriver en situasjon der utenlandske og norske brukere av norsk natur i stor grad etterspør tilrettelagte aktiviteter. Samtidig er beslutningsmyndigheten sentralisert med Miljø- og reiselivsdepartementet som øverste myndighet. Lokale myndigheter har liten innflytelse på bruken av naturen.

Figur 2: Plasseringen av scenariet "Nasjonale satsinger" i scenariokrysset

I scenariet **Nasjonale satsinger** preges Norge av tung satsning på masseturisme knyttet til naturen. Flere turister til Norge har lenge vært en nasjonal målsetting, samtidig som staten lenge har forsøkt å stimulere nordmenn til aktiv bruk av naturen. Etableringen av kommersielle tilbud for ulike typer friluftsliv er også blitt svært viktig for sysselsettingen i landet, og næringsutviklingen knyttet til naturbruk er betydelig.

Det tydeligste resultatet av den omfattende satsingen er rekke store utbygginger i flere bygder. Eksempler er Trysil, Oppdal og Stryn som alle er kraftig bygget ut av tunge kommersielle aktører som arbeider med støtte og velsignelse fra nasjonale myndigheter. Her finnes et bredt spekter av tilbud til alle årets tider. Alpinanlegg, rafting, rideturer, dyresafari, naturstier, guidede turer, naturlekeland for barn osv. Kveldstilbudet er også stort.

På de fleste større, kommersialiserte friluftslivsområdene kan man kjøpe "Aktivitetspass" som gir tilgang til brorparten av de kommersielle tilbudene på den enkelte destinasjon. Disse bygdene har fått preg av å være store fornøylesparker, som man besøker for å få tilrettelagte naturopplevelser og bli underholdt. Terskelen for å komme seg ut i naturen er lav, selv om enkelte mener tilbudene er vel dyre.

Aktivitetstilbudet er godt organisert. Mange av de kommersielle aktørene har store visjoner for utviklingen av sine produkter, og er svært bevisst på å utvikle tilbud som ikke har

uakseptable virkninger for miljøet. Næringsaktører fra forskjellige bransjer samarbeider tett for å gi best mulige tilbud til kundene. F.eks. eier selskapet Skistar et større antall fly som transporterer turister fra store deler av verden direkte til Gardermoen lufthavn og videre med buss til Trysil. Selskapet har også en rekke hoteller i ulike prisklasser, og et bredt tilbud av ulike friluftaktiviteter.

I tillegg finnes det en rekke næringsaktører som satser på mer nisjepregede produkter, og mange av disse er knyttet til mer actionpregede aktiviteter som klatring, rafting, elvepadling, terrengsykling osv. Myndighetene bidrar til å legge forholdene til rette ved at utvalgte områder avsettes til slike aktiviteter. Det mest kjente – og kontroversielle – er ”Hurungane Ekstremsportområde”. I det mange oppfatter som indrefiletten av Jotunheimen vrimler det av klatrere, syklistere, kitere, padlere og andre. I de nybygde lokalene til Hurungane Ekstremsportsenter holder nærmere 15 kommersielle aktører hus. Stedet er blitt et internasjonalt ”must” for ekstremsportutøvere. Dialogen foregår i hovedsak på engelsk, men norsk, russisk og kinesisk er også mye brukt.

Bakgrunnen for satsingen på naturbasert turisme var at det fra 2010 ble stadig viktigere for Norge som nasjon å finne nye inntekstkilder som supplement til avtagende inntekter fra olje- og gassvirksomheten. Samtidig har en rekke kommuner og lokalsamfunn søkt nye næringsveier ettersom det har blitt vanskeligere å leve av inntekter fra primærnæringene. Dessuten har etterspørselen etter tilrettelagte naturopplevelser økt jevnt og trutt i takt med økende kjøpekraft og sterke ønsker om en mest mulig innholdsrik fritid i store deler av den vestlige verden. Dette har bidratt til en meget sterk vekst i kommersielle tilbud og -aktører. I tillegg har den økende strømmen av turister fra Russland og Kina spilt en viktig rolle, f.eks. hadde Oppdal nærmere 150.000 gjestedøgn av kinesere i 2018.

Det er utviklet en nasjonal plan for satsingen på turisme og tilrettelegging av norsk natur for ulike typer friluftsliv. Planen ble vedtatt av Stortinget i 2010, og administreres nå av Miljø- og reiselivsdepartementet, som ble opprettet året etter for å få en best mulig oppfølging av planen. I tilknytning til planen er det utviklet et konsesjonssystem for utbygging og drift av større sentra for friluftsliv. I sum gir planen og konsesjonssystemet sentrale myndigheter full kontroll over hvilke områder som bygges ut, hvor omfattende utbyggene skal være, og hvilke tilbud som finnes hvor. Også for mindre utbygginger kreves en rekke tillatelser, men når disse er innvilget er det til gjengjeld mulig å søke om betydelig støtte. Dette er myndighetenes bidrag til å stimulere til friluftsbasert næringsutvikling i Norge.

Samtidig sørger myndighetene for at utvalgte områder med viktige naturkvaliteter vernes for utbygging. Dermed ivaretas viktige naturområder, og de som fortsatt ønsker å ferdes i naturen på eget initiativ har områder hvor de kan gjøre dette.

Etter at norske myndigheter i 2003 ga grønt lys for miljøtilpasset turisme i verneområder ble det økt press for at nasjonalparkene måtte få en større forvaltningsinnsats for å unngå skadelige virkninger fra den økte turisme og samtidig sikre gode naturopplevelser for de besøkende til parkene. For å finansiere den økte forvaltningsinnsatsen vedtok Stortinget at også brukerne måtte være med å betale. Det ble innført en brukeravgift der besøkende til nasjonalparkområdene må betale 50 kroner for å gå inn i parken for en dag og kr. 200 for ei uke. Samtidig ble de deler av parkene som ligger nærmest de mange nasjonalparksentrene gratis å benytte og tilrettelagt for ulike typer ferdsel. Et populært tilbud er de nye rundløypene fra 2 til 10 kilometers lengde. Her kan turgåere følger merkede løyper gjennom flott natur, og det er utviklet interaktive informasjonstilbud slik at de underveis kan lære om dyr,

blomster, landskap og kultur. Antallet ansatte i nasjonalparkene har økt fra ca 1-3 per park i 2005 til 20 personer i 2020. Nasjonalparkriket i Nord-Gudbrandsdalen klarte etter hardt og godt arbeid å få National Geographic Travellers pris som verdens beste reisemål i 2018.

Selv om myndighetene forsøker både å støtte utbygginger og å verne viktige naturområder, er ikke situasjonen konfliktfri. De store utbyggingene gir betydelige inntekter til de berørte kommunene, og mottas med åpne armer av svært mange. Men samtidig endres mange bygders karakter. Utmark nedbygges og landskapet omformes. Det blir lite igjen av opprinnelig næring, og det er f.eks. svært vanskelig å se at tømmerfløting og skogsdrift en gang var viktig for Trysil. Derfor ønsker ikke alle denne utviklingen velkommen. Det er ikke uvanlig at fastboende i de største satsingsområdene flytter til bygder der natur og næringsstruktur er mer slik den en gang var.

Flere kommersielle aktører klager over begrenset handlingsrom for å utvikle sine produkter. De mener myndighetenes kontrollfunksjon fratrar dem nødvendig frihet og fleksibilitet.

Foto: <http://alavigne.net/newHomePage/Outdoors/TripReports/ViaFerrata/index.jsp>

Samtidig er myndighetene under press fra naturvernorganisasjoner som mener myndighetene er for liberale i sin godkjenning av nye utbygginger og gjør for lite for å verne den norske naturen. Naturvernerne peker på at mange av utbyggingene får tilnærmet irreversible konsekvenser for naturen, og at de samlede virkningene for flora og fauna er usikre og uoversiktlige. I tillegg mener enkelte at vi er i ferd med å selge nasjonalarven og totalt endre nordmenns syn på naturen. De hevder derfor at Norge som landet med uberørt natur og frisk luft er i ferd med kun å bli et godt minne.

Allemannsretten er under press i "Nasjonale satsinger". Det er vanskelig å forene enkelte næringsaktørers ønske om eksklusiv disposisjonsrett til egnede arealer med allemannsrettens sterke stilling i Norge. De politiske partiene strider om hvordan dette hensynet bør avveies. Noen mener vi må akseptere en svekket allemannsrett for å dra nytte av kommersialiseringen, andre ønsker at allemannsretten skal fungere som en begrensende faktor for utbyggingen av kommersielle tiltak.

Det finnes dessuten bygder der situasjonen er lite rosenrød. Dette er gjerne bygder som ikke har spesielle naturkvaliteter å by på. De er lite attraktive for kommersielle aktører, og faller utenfor de store nasjonale satsingene.

Som følge av de store satsingene er både natur- og reiselivsfaglig kompetanse høyt prioritert. Sentrale myndigheter og de øvrige ledd i miljø- og naturforvaltningen innehar betydelig kompetanse til å overvåke og vurdere virkningene av ulike former for bruk av naturen. Samtidig har det gjennom flere år vært en bred satsing på å øke den reiselivsfaglige kompetansen, og både sentrale myndigheter og en rekke kommersielle aktører er svært kompetente. Fra 2005 satset flere høyskoler og universitet på utdanningstilbud for naturbasert reiseliv, og dette har utvilsomt bidratt til reiselivskompetansen i kommunene.

Sikkerhet er satt i høysetet, og det offentlige har det overordnede ansvaret for sikkerheten til personer som ferdes i naturen. Skal du for eksempel klatre i en nasjonalpark kreves det dokumentasjon av kunnskap tilpasset vanskelighetsgraden ("bratt kort" nivå 1-3) og det stilles krav til godkjent utstyr. I områder tilhørende private utbyggere forvaltes dette av eieren, men staten holder oppsyn med om rutiner for sikkerhet er bra nok.

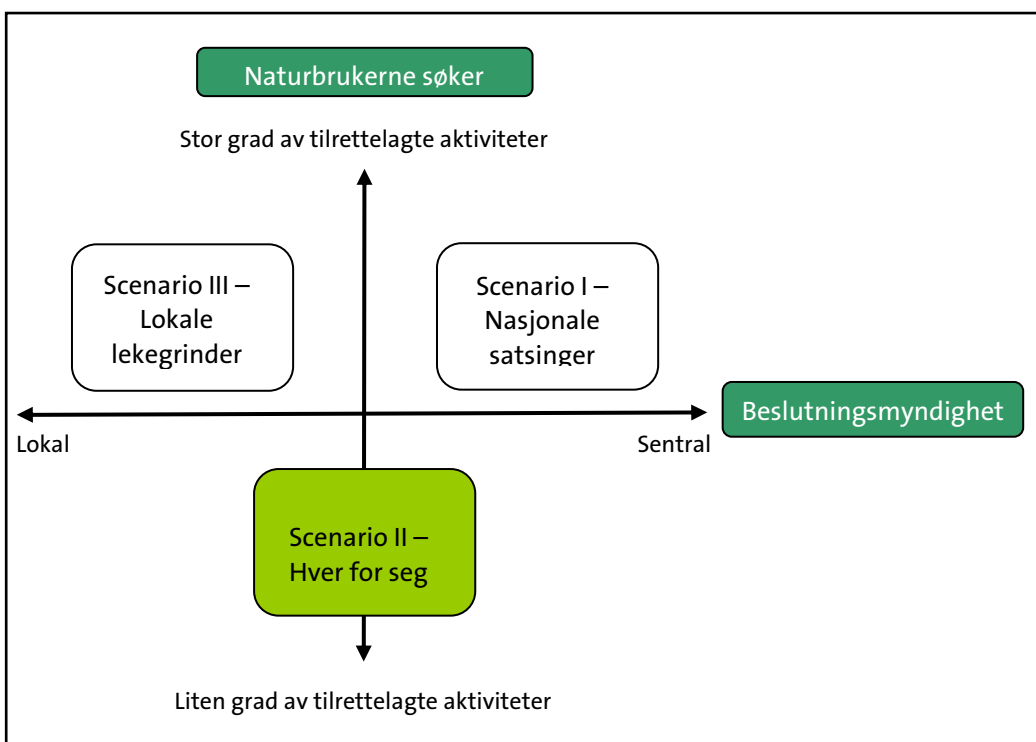
Naturbrukernes syn i scenario 1

"Tradisjonisten", "Etternøleren" og "Den nye brukeren" opplever situasjonen i dette scenariet svært ulikt:

- *Tradisjonisten:* Tradisjonisten er ikke noen stor kjøper av kommersielle tilbud. Det betyr ikke at han nødvendigvis er prinsipielt imot at naturbruken kommersialiseres, men han er kritisk til de konsekvenser kommersialisering og tilrettelegging har for folks forhold til naturen og for den belastning det representerer for flora og fauna. Tradisjonisten er derfor svært glad for at den nasjonale planen sikrer at enkelte områder vernes for kommersiell utvikling.
- *Etternøleren:* Kommersialiseringen bidrar til at etternøleren etter hvert ser de mange måtene hun nå kan oppleve naturen på. Hun synes det er helt greit at naturen har fått preg av å være en vare, der hun kan kjøpe opplevelser, frisk luft etc. Kommersialisering og tilrettelegging gjør at hun kan oppleve naturen men samtidig ha tilgang på den assistanse hun føler behov for og unngå unødig risiko. Mange etternølere har dessuten begrenset kompetanse om naturen, og liten erfaring med å ferdes i den på egen hånd. Derfor er det fint at utøverne av friluftsliv ikke trenger å være særlig kompetente, de kommersielle aktørene stiller med utstyr og gir kundene nødvendig opplæring. I sum er etternøleren den som føler seg mest hjemme i dette scenariet, og dette er den største og raskest voksende gruppen naturbrukere.
- *Den nye brukeren:* Den nye brukeren synes mange av de kommersielle tilbudene er for "kommerse", med for mange mennesker, for strengt fokus på sikkerhet, og for få muligheter til å utfordre seg selv. Det skal gjerne være stille, spennende og unikt på en gang! Den nye brukeren er derfor ikke en hyppig kunde hos de kommersielle aktørene, selv om enkelte av de mer nisjepregede produktene er spennende.

2.3 Scenario 2: Hver for seg

Dette scenariet beskriver en situasjon der utøvere av friluftsliv i liten grad etterspør tilrettelagte aktiviteter, og foretrekker å planlegge og gjennomføre sin naturbruk i egen regi. Myndigheten til å regulere arealbruk og aktiviteter er delt mellom lokale og sentrale myndigheter. Sentrale myndigheter har et overordnet ansvar og bestemmer hovedretningslinjer, men betydelig myndighet er delegert til myndighetsorganer på lokalplanet.

Figur 3: Plasseringen av scenariet "Hver for seg" i scenariokrysset

I scenariet **Hver for seg** likner bruken av norsk natur mye på det vi så ved årtusenskiftet. "Tradisjonelle" friluftsverdier har vunnet frem, noe svært mange nordmenn er tilfreds med. Å ferdes i naturen på egne premisser og i eget tempo er noe mange nordmenn liker svært godt.

Norge er fortsatt landet som forbindes med frisk luft og uberørt natur. Dette er det viktigste salgsargumentet for en turistnæring som har forandret seg lite de siste 20 årene. Norge forblir lite kjent utenfor gruppen av spesielt interesserte. Antallet utenlandske turister til Norge har hatt en jevn men begrenset økning, men de fleste turistene er her kun en kort tid, og det er ingen omfattende næringsaktivitet knyttet til tilrettelegging av ulike friluftaktiviteter. En stor andel av de utenlandske turistene som kommer hit, kommer i regi av utenlandske turistoperatører, som dermed også tar brorparten av den økonomiske gevinsten.

Samtidig har trenden med "nye brukere" av naturen vedvart siden årtusenskiftet. Som alltid opplever enkelte aktivitetsformer mer kortvarige og motepregede glansperioder, mens andre har holdt stand eller vokst jevnt. Kiting er et eksempel på det førstnevnte. Salget av kiter ble tidoblet fra 2006 til 2009, men fire år etter var det tilbake til utgangspunktet. Terrengsykling har imidlertid økt jevnt og trutt og blitt Norges mest utbredte

mosjonsaktivitet. I ”Langs Jæren” – siden 2013 Norges største og mest populære sykkeløp – deltok det i 2017 23.460 syklister.

De kommersielle tilbud som finnes er i hovedsak forholdsvis eksklusive og rettet inn mot kjøpesterke turister fra inn- og utland. Her er det lagt vekt på å presentere det beste av norsk

Foto: Illustrasjonsfoto/Microsoft Clip Art

natur, mat og kultur, og på å presentere Norge som en frihavn i en ellers hektisk og forurenset verden. Det som finnes av reiselivsfaglig kompetanse er samlet hos næringsaktører, mens sentrale myndigheter gjør lite for å stimulere utviklingen av dette kompetanseområdet. En bransje som imidlertid har vokst er utstyrsleverandørene. Folk som ferdes i naturen stiller stadig større krav til utstyret, og økt kjøpekraft har gitt tiltagende omsetning av teknisk utstyr og bekledning.

Fraflytting av bygdene er et stort problem. Kombinasjonen av lav etterspørsel etter tilrettelagte aktiviteter, delvis nedbygging av landbruket og en viss statlig grensesetting for akseptable friluftaktiviteter, har ført til at mange finner det svært vanskelig å livnære seg i bygdene. De velger derfor å flytte inn til regionale sentra og til storbyene, og det er en kraftig netto fraflytting fra bygde-Norge. Mange bygder likner på de svenske ”gläsbygdene”. Kulturlandskapet slik vi kjenner det er i ferd med å gro igjen.

Det finnes imidlertid unntak fra denne trenden. Fra omkring årtusenskiftet har en liten men økende gruppe europeere flyttet til Norge og bosatt seg på landsbygda. Dette er mennesker som er lei av å bo trangt og som ønsker å leve nærme naturen. Trenden forsterket seg fra 2005 og utover ettersom mange også ønsket å bo i det oppfatter som trygge områder. I Norge har de funnet sitt eldorado. I flere bygder har deres innflytting bidratt til en revitalisering, og til at fastboende nordmenn har valgt å bli boende.

Bygda Utsteinvik på Helgelandskysten er det mest kjente eksemplet. I 1995 hadde bygda 79 fastboende og så ut til å ende som så mange andre norske bygder, en spøkelsesbygd med gjennomsnittlig alder på de bofaste på nærmere 70 år. I løpet av de første tre årene etter årtusenskiftet flyttet imidlertid syv tyske og tre nederlandske familier til bygda. Etter en stor reportasje i fire deler på National Geographic Channel i 2007 fikk kommunen ikke mindre enn 1200 henvendelser om mulighetene for å bosette seg i bygda, og i løpet av snaue fire år fikk bygda 283 nye innbyggere. De nye innbyggerne har bidratt sterkt til ny næringsvirksomhet, primært knyttet til ulike friluftslivsaktiviteter i, på og ved havet.

Selv om enkelte bygder blomstrer, er likevel den generelle trenden i dette scenariet at det er mye konflikt og uforløst spenning. Et problem knytter seg til kommersielle aktører som ønsker å utvikle tilbud, men som får nei av myndighetene på grunn av konsekvensene for naturen, eller som ikke finner kjøpere til produktene sine. Dette har ført til et tiltagende

press mot norske myndigheter for å stimulere næringsutvikling knyttet til naturen, og til å stimulere etterspørselen etter friluftslivsbaserte produkter. Mange mener myndigheten gjør en altfor dårlig jobb, som stilltiende aksepterer konsekvensene i form av arbeidsløshet og fraflyttingene fra bygdene.

Samtidig har den manglende etterspørselen etter tilrettelagte aktiviteter og nasjonale myndigheters overordnede kontroll med bruken av naturen ført til at mange mener at hensynet til miljøet er satt over behovet for næringsutvikling, og over ønsket om å få flere mennesker ut i naturen. Heller ikke dette er ukontroversielt.

I tillegg er det stor uenighet de politiske partiene imellom. Mens noen ønsker en nyorientering med massiv satsing på å kommersialisere bruken av norsk natur, ønsker andre å opprettholde den eksisterende naturbruken og å verne om det tradisjonelle friluftslivet.

Situasjonen blir ikke bedre av at ansvarsforholdet mellom sentrale og lokale myndigheter synes uklart. Mens mange lokale myndigheter mener de sentrale myndigheter må ta et hovedansvar for å stimulere næringsutvikling i distriktene, mener sentrale myndigheter at utfordringene knyttet utviklingen av lokalt næringsliv primært må løses lokalt. Det er uansett klart at den på det politiske plan gjøres lite for å endre bruken av norsk natur og for å stimulere næringsutvikling.

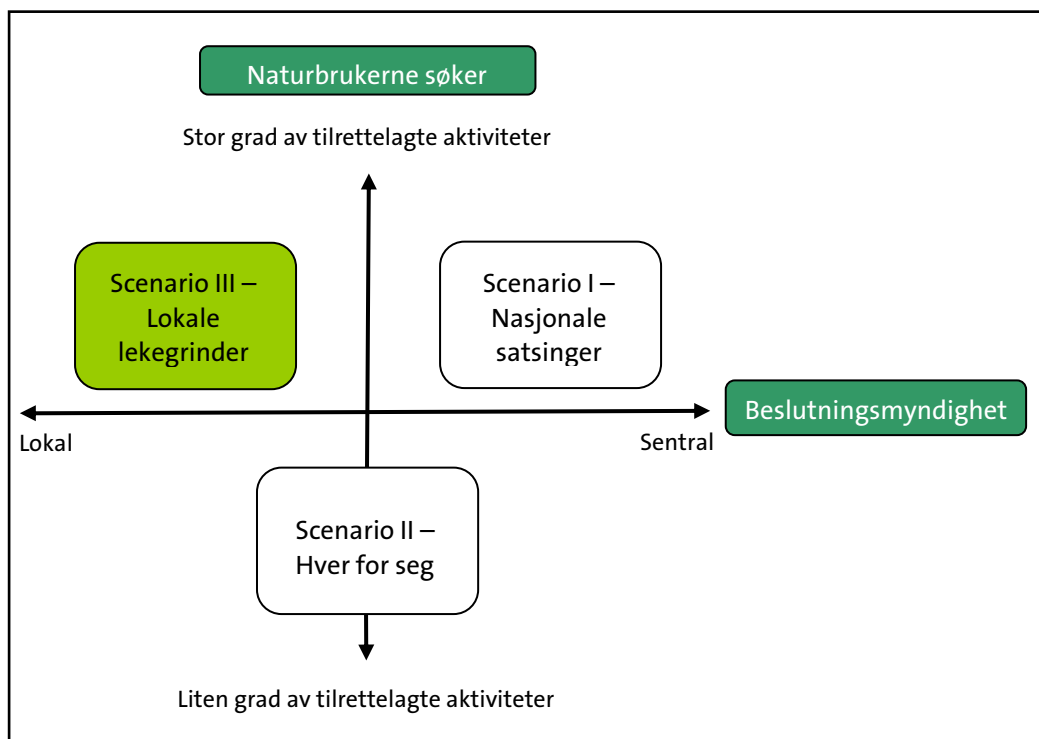
Den naturfaglige kompetansen er delt mellom sentrale og lokale myndigheter. En rekke kommuner plages imidlertid av dårlig økonomi, og som en følge av dette prioriteres slik kompetanse ned.

Naturbrukernes syn i scenario 2

- *Tradisjonisten:* Tradisjonisten er vant til og liker å planlegge egne turer og å ordne seg på egen hånd. Han er en kompetent bruker av naturen, og dette er på det nærmeste en forutsetning for å være aktiv utøver av friluftsliv i dette scenariet. I tillegg synes tradisjonisten det er godt at kommersialiseringen ikke går for langt. Han finner seg derfor godt til rette i dette scenariet.
- *Etternøleren:* Etternøleren utgjør ingen stor gruppe i dette scenariet. Hun er verken særlig kompetent eller erfaren bruker av naturen, og har høy terskel for å drive med friluftsliv. Når hun må ordne det meste selv, vil det ikke stimulere henne til økt bruk av naturen. Det begrensede omfanget av kommersielle tilbud er en barriere mot at etternøleren blir en mer aktiv naturbruker. Hun forblir i byen og ofte på sofaen, og det går sjelden en uke uten at det er store avisoppslag om den negative utviklingen i helsen til majoriteten av nordmenn.
- *Den nye brukeren:* Den nye brukeren er vant til å ordne seg selv, og er som tradisjonisten en kompetent utøver av friluftsliv. Hun liker dessuten muligheten til å kunne oppsøke ulike steder for å bruke naturen slik hun ønsker. En viss fragmentering av naturforvaltningen er derfor et gode for den nye brukeren. Hun synes dessuten at det er fint at naturbruken ikke er for kommersialisert, og at lek, spenning og stillhet gjerne kan gå hånd i hånd. Den nye brukeren finner seg derfor godt til rette i dette scenariet.

2.4 Scenario 3: Lokale lekegrinder

Situasjonen i scenario tre skiller seg sterkt fra den vi kjenner i dag. Brukerne av norsk natur etterspør i stor grad tilrettelagte aktiviteter, samtidig som beslutningsmyndigheten knyttet til forvaltning og bruk av naturen i sin helhet ligger på lokalplanet. Det betyr at de lokale myndigheter har full frihet til å fatte vedtak de mener passer dem best.

Figur 4: Plasseringen av scenariet "Lokale lekegrinder" i scenariokrysset

I scenariet **Lokale lekegrinder** har vi fått et svært bredt spekter av kommersielle tilbud tilpasset den enkelte kommunes ønsker og prioriteringer. Det er knapt den friluftaktivitet man ikke kan finne et eller annet sted i landet, om det så er ulvesafari, kulturvandring i Asbjørnsen og Moes fotefar, heli-skiing fra uberørte fjelltopper, eller speedbåtkjøring i trange fjordarmer. Flere steder på Vestlandet er det bygget sykkelheiser som raskt tar syklister fra havnivå opp på fjellet slik at de kan stupe ned fjellsiden i merkede løyper. I utlandet er Norge i ferd med å få ry som landet der enhver friluftaktivitet er mulig, bare du kan betale for deg. Mange sammenlikner Norge med en lekegrind for voksne: reis dit, betal og ha det gøy! En større artikkel i New York Times hadde overskriften "Norway – your own way".

Den kanskje viktigste årsakene til de omfattende endringene i friluftslivet er den ekstreme konkurranseutsettingen norsk landbruk har opplevd i perioden etter 2008. Dette skyldtes blant annet de siste forhandlingene i WTO, som resulterte i at importbarrierer på jordbruksprodukter ble redusert til et nivå langt under det som kreves for å opprettholde tradisjonelt norsk landbruk. Det ble svært vanskelig for norske leverandører å konkurrere på pris, og mange lokalsamfunn fikk et akutt behov for å finne nye inntektskilder. Utmarksbasert næringsutvikling var en åpenbar kandidat. For å kunne utvikle produkter som er best mulig tilpasset lokale forhold og initiativ, ble det et massivt krav om at kommunene i langt større grad måtte få bestemme hvilke aktiviteter de selv ville gi tillatelse til.

Samtidig var det tydelig at fremveksten av det mange kalte ”Underholdningssamfunnet” påvirket folks forventninger også til friluftslivet. Det å bli underholdt er blitt stadig viktigere for stadig flere, og kjøpesterke befolkningsgrupper i inn- og utland betaler gjerne gode penger for naturopplevelser som tidligere kun var tilgjengelige for noen få.

For mange kommuner er satsingen på tilrettelagte aktiviteter og derav følgende naturturisme redningen mot en ellers sikker avfolkning. Riktignok føler flere av dem at de langt på vei ikke har noe annet valg enn å si ja til de kommersielle produkter som utvikles, men så lever de også gode dager og samlet sett går kommune-Norge med et klart overskudd. Flere kommuner er derfor svært liberale mht. hvilke aktivitetsformer som tillates. I tillegg er mange positive til den økte selvbestemmelse kommunene nå har fått, og lokaldemokratiet er mange steder revitalisert. I tillegg tjener en rekke grunneiere gode penger på å selge eller leie ut egen grunn til kommersielle aktører

Det finnes ingen nasjonale føringer for naturbruken, og derfor er det også flere steder gitt tillatelse til aktiviteter som aldri var tillatt så lenge nasjonale myndigheter hadde siste ord. I Oddefjord på Nordvestlandet ble det i 2013 etablert et større opplevelsessenter med tilhørende løypenett for terrengsykling i en kystfuruskog som så sent som i 2010 var underlagt et strengt vern. Rett utenfor to av de største strendene på Jæren er det senket ned en rad store betongelementer. Dermed blir bølgene betydelig høyere, og surfere fra hele verden valfarter til dette eldoradoet.

Foto: Illustrasjonsfoto/Microsoft Clip Art

Samtidig mener mange det er positivt at friluftslivet utvikles der for bor. Det skaper mange muligheter i nærmiljøet og medfører mindre reising.

Tilgangen på vakre naturressurser har stor betydning for bygdenes utviklingsmuligheter. Her er det i ferd med å utvikle seg et visst ”klasseskille”. Kommuner og bygder med spektakulær natur har langt bedre muligheter til å utvikle eksklusive tilbud og ta seg råd til å være selektive i sine satsinger. Noen velger sågar å gå mot strømmen og tilby det urørte og genuine, for fortsatt finnes et segment som ønsker denne typen opplevelser.

Kommuner som ikke har så flott natur er nødt til å spille på andre ting, som for eksempel motorisert ferdsel, for å tiltrekke seg tilreisende. Enkelte lokalpolitikere mener de betaler dyrt for å få næringsvirksomhet i bygda. Ordføreren i Flatby sør for Kongsvinger sa i et avisoppslag at han følte kommunen prostituerte seg da man ga tillatelse til byggingen av landets største øvingsfelt for skyttere. Feltet dekker 10 km² tidligere jordbruksarealer, og årlig avfyres nærmere 3 millioner skudd. Støyen er betydelig. De omliggende skogområdene var tidligere et hyppig brukt område for tradisjonelt friluftsliv, men dette har nå helt tatt slutt.

De fleste kommuner der naturbasert reiseliv spiller en viktig rolle, har etablert et reiselivs-fond. Fondet bidrar til å finansiere tilrettelegging og skjøtsel av naturområder og til utvikling og markedsføring av nye friluftstilbud. Pengene til reiselivsfondet kommer fra en naturbruksavgift som bakes inn i prisen på vanlige varer og tjenester for alle besøkende (og fastboende) til området. Da de første kommunene innførte ordningen rundt 2010 møtte den kraftig motstand fra avgiftsredde politikere. Etter hvert har imidlertid motstanden minket betraktelig. De fleste innser at ettersom statlige tilskudd er så godt som fraværende har kommunene et legitimt behov til selv å skaffe midler til nødvendig stimulering av og oppsyn med naturbaserte aktiviteter.

Mangelen på kompetanse om naturforvaltning er blitt et stort problem og et politisk brennhett tema. Det er opp til den enkelte kommune å verdsette lokale naturkvaliteter og å vurdere de miljømessige konsekvensene av ulike aktiviteter for naturgrunnlaget og lokalbefolkning. Mange kommuner har imidlertid ikke kompetanse til å foreta denne type vurderinger, fordi de på grunn av trang kommuneøkonomi over flere år har fjernet alle ansatte med miljøfaglig bakgrunn. Dette har medført at flere naturområder av uvurderlig verdi er påført irreversible skader, samtidig som det hersker betydelig usikkerhet om de totale virkningene på norsk natur.

Forsvarere av mer tradisjonelt friluftsliv mener kommersialiseringen virker fordummende på folk. Friluftslivet får form av gjeting, der den enkelte utøver ikke trenger noen som helst kompetanse for å ferdes i naturen. Hva skjedd med den norske tradisjonen for å kunne klare seg selv? Og hva skjer den dagen uhellet er ute og man ikke har en guide som kan hjelpe seg?

Konflikt innad i bygder er ikke uvanlig. I Innbygda i Østlandet (sammenslåing av tidligere Hedmark og Oppland i 2011) gikk en investorgruppe til søksmål mot kommunestyret. Saksøkerne hadde investert betydelige beløp for å utvikle bygda til et senter for økologisk gårdsturisme, men dette ble vanskelig da en annen gruppe fikk tillatelse til å anlegge en løype for motorcross som omkranset hele bygda.

Vi ser også konflikter mellom nabokommuner og -bygder. Konfliktene oppstår gjerne enten fordi de konkurrerer innen samme segment (f.eks. kultur og stillhet), eller fordi aktiviteter i en bygd/kommune kan ødelegge for en annen (tung satsing på motorisert ferdsel i en bygd, mens man i nabobygda vil fokusere på stillhet og kulturelle tilbud).

Enkelte bygder mislykkes helt med å utvikle kommersielle tilbud. Disse preges av motløshet og fraflytting, og konkurser er ikke sjelden å se. Noen få lokalsamfunn klarer riktignok å overleve på mer tradisjonelt næringsliv (primært jord- og skogbruk), men disse er heller unntak enn regelen. En gruppe slike kommuner har alliert seg og forsøker å påvirke sentrale myndigheter til å støtte dem til å opprettholde næringsgrunnlaget. De lykkes imidlertid dårlig.

Ansvarsforhold er blitt et viktig tema. Kommersiell aktører som legger til rette for det meste av naturbrukernes aktiviteter, må også bære ansvaret dersom noe skulle gå galt. Det er utviklet et helt nytt regime med kontrakter som regulerer ansvarsforhold mellom tilbyder og kjøper (dvs. naturbrukeren), og forsikringsbransjen tjener gode penger på å forsikre tilbydere av friluftaktiviteter som er kontraktsregulert.

Naturbrukerens syn i scenario 3

- *Tradisjonisten:* Tradisjonisten mistrives sterkt slik situasjonen har utviklet seg. Naturbruken har tatt en vending som på ingen måte samsvarer med hans syn på hvordan den bør være, og han finner slitasjen på naturen mange steder grotesk. Kommersialisering er greit i et visst omfang, men nå har det gått for langt. Tradisjonisten er derfor fortvilet over at det friluftslivet som tidligere ble karakterisert som "typisk norsk" er i ferd med å forsvinne. Det er blitt svært vanskelig å finne områder der man kan ferdes i fred og ro i uberørt natur.
- *Etternøleren:* For etternøleren er situasjonen i all hovedsak positiv. Det store omfanget av kommersielle tilbud med tilhørende markedsføring gjør at mange etternølere finner interessante tilbud. Terskelen for å komme seg ut i naturen er lav, og det passer etternøleren. Hun plages ikke nevneverdig av det tradisjonisten anser som kommersialiseringens uheldige virkninger. Mange kommer seg ut, og de samlede helsevirkningene er svært positive.
- *Den nye brukeren:* Den nye brukeren er splittet i sitt syn på den utstrakte diversifiseringen og kommersialiseringen av naturbruken. På en side synes hun det er positivt at det nå er forholdsvis lett å finne områder der man kan drive med det man ønsker uten at det bli konflikter av det. En del av de kommersielle tilbudene er også spennende, det finnes steder man virkelig kan utfordre egne ferdigheter med kvalifisert veiledning. På den annen side liker også mange av de nye brukerne å kunne holde på med sitt i fred og ro, men kommersialiseringen har ført til at det i svært mange av de best egnede områdene for ulike aktiviteter nå finnes kommersielle tilbud. Mange nye brukere er derfor på evig jakt på "ubrukte" områder. Samtidig er det nå mange som driver med det som tidligere ble betraktet som litt unikt. Det er derfor en viss trend til at visse grupper brukere stadig finner opp nye måter å ferdes i naturen på.

Kapittel 3 Politiske utfordringer knyttet til fremtidens friluftsliv

3.1 Fremtidens friluftsliv blir annerledes

Hvert av scenariene presentert i kapittel 2 beskriver situasjoner vi kan se elementer av allerede i dagens friluftsliv. Det finnes for eksempel tunge kommersielle aktører som investerer stort i bygder som Trysil, slik vi har sett for oss i scenariet **Nasjonale satsinger**. Scenariet **Hver for seg** har klare fellestrekk med det friluftslivet vi kanskje ser mest av i dag, og med beslutningsmyndigheten delt mellom lokale og sentrale myndigheter. **Lokale lekegrinder** beskriver en situasjon med et mangfold av tilrettelagte aktiviteter. I dag kan du sykle i såkalt "bike-park" på Hafjell, gå guidet tur i Per-Gyntys fotefar eller kjøre på vannski eller wakeboard i en kunstig anlagt innsjø på et jorde i Sør-Odal.¹⁴

Likevel representerer scenariene vidt forskjellige fremtidsbilder. De viser at fremtidens friluftsliv vil kunne ta ulike former. Vi kan også anta at meningene er delte om hvordan friluftslivet bør arte seg 15 år frem i tid. Noen vil omfavne muligheten for økt næringsutvikling, noen bejuble mangfoldet, andre provoseres av det de opplever som fremmedelementer i naturen. Mulighetene vil være mange, og det vil også utfordringene.

Vår diskusjon av scenariene har kretset rundt to hovedtemaer: økt kommersialisering av naturen og økende mangfold av brukere av naturen. Vi vet at utmarksbasert næringsutvikling og kommersialisering av bruken av naturen allerede er en viktig inntektskilde for mange, og det kan i fremtiden bli enda viktigere for mange lokalsamfunn og for Norge. Det er derfor utvilsomt mange positive aspekter ved kommersialisering, og det er all grunn til å tro at kommersialisering vil spille en viktig rolle i utformingen av fremtidens friluftsliv.

Samtidig vet vi at vi allerede i dag har et mangfold av brukere av naturen. En rekke grupper ferdes i naturen på ulikt vis og med ulikt formål. Noen av ferdselsformene er ukontroversielle, andre skaper splid. Uansett hvilket syn man måtte ha på hva som er akseptabelt friluftsliv, er det lite som tyder på at vi i fremtiden vil få færre grupper som ønsker å ferdes i naturen. Det vil i seg selv representere et økt press på naturen, og sannsynligvis økte konflikter mellom brukergrupper og om hva som er akseptabelt i forhold til naturens tålegrense. Fremtidens friluftsliv vil være mangfoldig, og kreve politiske avveininger mellom ulike interesser.

Vi vet ikke hvilke utfordringer som vil bli størst, eller hvilke muligheter som lettest vil la seg realisere. Dette vil avhenge av flere forhold, bl.a. hvor sterkt behov primærnæringene får for nye inntektskilder, hvordan Norge markedsføres i utlandet, utviklingen blant "nye" brukere, om etterspørselen etter tilrettelagte aktiviteter tiltar, internasjonale trender innen økonomi og reisevaner osv. Det viktige er i denne sammenheng at de utfordringer og muligheter vi har beskrevet *kan* inntreffe.

Samtidig kan fremtiden formes. Ved å innta en bevisst holdning til de utfordringer vi vil møte kan våre folkevalgte og øvrige myndigheter arbeide for å utforme en politikk som fremmer den utviklingen det norske folk måtte ønske. Kommersielle aktører, berørte

¹⁴ Se: www.aktivitetsparken.no

interesser og ulike grupper utøvere av friluftsliv kan bidra ved å fremme sine interesser og ved å delta i velinformert offentlig debatt.

På bakgrunn av diskusjonene av scenariene i kapittel 2 og innspillene fra Teknologirådets arbeidskonferanse 20. oktober 2005, har vi formulert et sett med utfordringer knyttet til fremtidens friluftsliv. Ekspertgruppen mener det er svært viktig at disse inngår i den offentlige debatten.

3.2 Fremtidens friluftsliv - sentrale utfordringer

Hva er akseptabel kommersialisering?

En første utfordring er å avgjøre hva som er akseptabel og ikke-akseptabel kommersialisering. Omfattende næringsutvikling kan sette naturen under press, og landskapet kan endres og nedbygges. Kommersialiseringen kan få negative konsekvenser for bildet av Norge som landet med frisk luft og uberørt natur, og bidra til å ødelegge vår viktigste salgsvare og grunnlaget for næringsutviklingen.

I tillegg kan kommersialisering endre identiteten til bygder og lokalsamfunn. Omfattende utbygginger kan skape bygder der fastboende ikke kjenner seg igjen, og hvor de kvaliteter som lå til grunn for kommersialiseringen helt eller delvis forsvinner som følge av kommersielle tiltak. Lokalbefolkningen vil kunne flytte fra bygder fordi bygdene kommersialiseres til det ugjenkjennelige. Endring behøver ikke være et problem i seg selv, men kan bli oppfattet som det av store befolkningsgrupper. Får vi et valg mellom identitet og fraflytting på den ene siden og nye inntektsmuligheter og forflatning på den andre?

Vi kan også forvente at ulike aktører vil ha ulikt syn på ønsket omfang av næringsutvikling knyttet til naturen. Det som er akseptabelt for en bonde som søker nye inntektsmuligheter vil kunne skille seg fra hva som er akseptabelt for en turgåer som trives best utenfor merkede løyper eller en "etternøler" som gjerne skulle vært mer ute i naturen. Og vil vi få et skille mellom nye og gamle beboere i bygder der det kommersialiserte friluftslivet blomstrer?

Kommersialisering kan også resultere i et økende classeskille mellom kommuner. Kommuner og lokalsamfunn med gode naturgitte forutsetninger vil være mest attraktive for kommersielle aktører, og derfor kunne blomstre. Kommuner som mangler naturgitte fortrinn vil kunne oppleve stagnasjon og sviktende inntekter, dersom de ikke finner andre inntektsgrunnlag.

Samtidig må norske myndigheter tenke gjennom hva som kan skje dersom vi *ikke* satser på å kommersialisere naturen. Manglende satsing på utmarksbasert næringsutvikling kan bidra til at mange nordmenn fortsatt kan ferdes i naturen slik de ønsker (slik som i scenariet "Hver for seg"). På den annen side vil gjengroing og fraflytting kunne tilta. Vi risikerer også at turister som kommer til Norge vil være her uten at vi har noe apparat til å ta dem i mot, og uten at de legger igjen nevneverdige beløp. Det kan skape frustrasjon på lokalplanet og betydelige tapte inntekter.

Det må derfor understrekes at spørsmålet om hva som kan aksepteres er langt mer komplekst enn å finne naturens tålegrense. Det dreier seg om politiske vurderinger på ulike plan. Hva ønsker storsamfunnet og folk lokalt? Hva slags aktivitet kan ulike grupper akseptere? Hvem får gjennomslag? Hvordan skal ulike syn på konsekvensene av

kommersialiseringen veies opp mot hverandre? Med det mangfoldet vi antar vil finnes av aktører og brukere av norsk natur, mener Teknologirådets ekspertgruppe det er avgjørende viktig at alle sider ved vurderingen av kommersielle tiltak må være basert på en bred og inkluderende offentlig debatt.

Kommersialisering – en trussel for allemannsretten og det ikke-organiserte friluftslivet?

Kommersialisering kan begrense adgangen til naturen. Dette kan skje der kommersielle tilbud er basert på at den som betaler får en bruksrett eller adgang reservert for vedkommende og eventuelle andre kjøpere. Kommerielle tilbud kan også i praksis "beslaglegge" områder og fortrenge andre brukere. I Norge står imidlertid allemannsretten sterkt, og hvordan skal hensynet til denne veies mot kommersielle aktørers behov for eksklusivitet? I en fremtidig situasjon med omfattende kommersialisering kan konflikten mellom adgangsbegrensning og fri ferdsel bli langt mer aktuell enn i dag.

En slik konflikt kan bli forverret dersom tiltagende kommersialisering følges av strengere vern av områder som ikke er kommersialisert, med dertil hørende strengere restriksjoner på akseptable ferdselsformer i de vernede/regulerte områdene. Vil kommersialisering dermed resultere i at de som ikke ønsker å benytte seg av de kommersielle tilbudene får færre muligheter til å ferdes i naturen?

Samtidig kan omfattende kommersialisering svekke det ikke-organiserte friluftslivet. Vi kan anta at kommersielle interesser etter hvert vil bli godt organisert, og arbeide aktivt overfor myndigheter og andre for å fremme egne interesser. For de ikke-organiserte brukere av norsk natur vil situasjonen antakelig være en annen. Disse utgjør en svært stor gruppe (den største), og den ikke-organiserte bruken av friluftslivet representerer for de fleste inngangsbilletten/det første møte med bruken av naturen. Men denne gruppen har få sterke talerør for egne interesser. Ikke-organiserte brukere av naturen vil dermed kunne "lide" under press fra store utbygginger og kommersielle aktører.

Ekspertgruppen har ingen grunn til å tro at kommersielle aktører bevisst vil ønske å utfordre allemannsretten eller være i konflikt med det ikke-organiserte friluftslivet. Men de vil naturlig nok arbeide for best mulig vilkår for egne interesser. Dette er fundamentalt annerledes interesser enn det som allemannsretten og det ikke-organiserte friluftslivet representerer. Det vil bli konflikt mellom genuint ulike hensyn, som alle kan være legitime. Avveining og politiske veivalg blir krevende.

Hvem får tjene på naturens godbiter?

Hvordan skal vi fordele de kommersielle rettighetene til det fellesgodet naturen er? Dette kan bli et svært viktig spørsmål i fremtidens friluftsliv. Ved økende kommersialisering kan vi forvente at det vil bli større rift om de arealer som er særlig egnet for ulike kommersielle aktiviteter. Noe vil være privat grunn, noe kommunal grunn og noe statlig eid. Ofte vil et enkelt kommersielt tiltak, for eksempel en raftingvirksomhet, omfatte både statlig, kommunalt og privat eid grunn. Forholdet mellom eiendomsrett og rett til utøvelse av næringsvirksomhet kan derfor forventes å bli et stridstema.

Har vi i dag et lovverk som regulerer forvaltningen av arealer på en måte som er tilpasset fremtidens behov? Hvordan bør dette reguleres – privatrettslig eller bør norske myndigheter etablere et konsesjonssystem? Eller skal det være fritt fram? Økt grad av kommersialisering vil tvinge fram ny gjennomtenkning av disse spørsmålene.

Er det plass til alle i fremtidens friluftsliv?

I fremtiden må vi være forberedt på å håndtere konflikter som oppstår fordi flere grupper brukere ønsker å ferdes på de samme områdene, men hvor deres ferdselsformer ikke er forenlige. En mulighet vil kunne være å skille aktiviteter i form av dedikerte anlegg (f.eks. for terrengsykling) eller ved å si at visse arealer eller ferdselsårer er forbeholdt visse typer aktiviteter, slik som kiting. Alternativt kan myndighetene sette restriksjoner på ferdsel. Et eksempel vil kunne være å ha tidsbegrensninger på når man kan sykle de mest brukte turveien i bynære markaområder. Dette vil effektivt kunne motvirke konflikt mellom brukerne. Men er slik separering av aktiviteter forenlig med allemannsretten?

Skal de "nye brukerne" alltid ha vikeplikt? Dette spørsmålet er svært viktig når vi skal forholde oss til et mangfoldig friluftsliv. I kategorien nye brukere har vi blant annet plassert surfere, kitere, klatrere og terrengsyklister. Selv om mange av disse aktivitetene ikke er nye, er det klart at de har fått langt større utbredelse nå enn tidligere. Samtidig ser vi at de nye aktivitetene har stor tiltrekningskraft for mange unge, og slik sett bidrar til at mange de lever et mer aktivt liv. De helsemessige gevinstene bør ikke undervurderes.

På den annen side er det klart at mange av de konflikter vi har sett de senere år nettopp er knyttet til de nye brukerne. De nye brukeren skal selvsagt ikke ha noen større rett enn andre til å påføre naturen skade eller til å ferdes på en måte som kan være til skade eller sjenanse for andre. Vi må imidlertid unngå at deres aktiviteter vurderes urimelig kritisk bare fordi de bruker naturen på en utradisjonell måte. Representerer kitere på Hardangervidda en større trussel for villreinen enn de som går på ski? Det er en utfordring å regulere bruken slik at ulike brukeres ønsker imøtekommes i den grad det er forsvarlig, og slik at man unngår urimelig forskjellsbehandling.

Kompetanseoppbygging

Vår analyse av scenariene viser at bruken av norsk natur i fremtiden vil være mangeartet, berøre personer med svært ulikt forhold til og kompetanse om naturen, og involvere en rekke myndighetsorganer med ulike ansvarsområder. En rekke ulike konflikter vil kunne oppstå, enten det er mellom brukere, om miljøvirkningene av ulike former for friluftsliv, eller om hvilke kommersielle tiltak som bør tillates.

Kompetansen til alle involverte vil ha stor betydning for hvordan konflikter håndteres, for hvordan nye ferdselsformer vurderes i forhold til miljø og sikkerhet, og for å sikre tryggest mulig ferdsel i naturen for flest mulig.

Utviklingen i friluftslivet kan få store konsekvenser for kompetanseutviklingen. Hvis tilbudet av tilrettelagte aktiviteter vokser kraftig kan dette bidra til at mange ikke føler de trenger egen kompetanse for å ferdes i naturen. Ønsker vi det? Hvis beslutningsmyndigheten ligger sentralt, kan lokale myndigheter nedprioritere denne type kompetanse i en trang økonomisk hverdag. Hvis ny teknologi brukes ukritisk, kan den gjøre oss blinde for de utfordringer som ferdsel i naturen kan representere.

Teknologirådets ekspertgruppe mener derfor utviklingen av en friluftslivspolitik for fremtiden må ha et sterkt fokus på kompetansen til alle involverte.

3.3 Fremtidens friluftsliv kan bli sterkt politisert

De ovenfor nevnte utfordringene for fremtidens friluftsliv tyder på at naturen i fremtiden vil kunne bli politisert i en grad som hittil har vært fremmed i Norge. De peker på noen grunnleggende spenninger mellom ulike hensyn i fremtidens friluftsliv:

- Tradisjonelle vs. ”nye” verdier i bruken av norsk natur: Dette er f.eks. spenningen mellom turgåere og terrengsyklister, mellom naturen som tempel og naturen som arena for action og moro, mellom det å ferdes på egen hånd og det å kjøpe en tilrettelagt opplevelse.
- Det materielle vs. det immaterielle: Dette er spenningen mellom mulighetene for betydelige inntekter og verdiskaping og verdier som ro, kontemplasjon og vern av det uberørte.
- Distrikt vs. by: Mye av kommersialiseringen vil finne sted i distriktene, mange av kundene vil komme fra byene. Mange bygder og lokalsamfunn vil kunne få glede av endringene i friluftslivet, men må også være forberedt på belastningene.
- Distrikt vs. distrikt: Vi kan få konflikter mellom bygder som lykkes i satsing på kommersielt friluftsliv og de som ikke lykkes, og mellom bygder eller distrikter med helt ulike holdninger til hvordan naturen bør brukes.

Teknologirådets ekspertgruppe mener det vil bli krevende å finne gode politiske grep for å avveie hensyn på en måte som er akseptabel for parter som ofte har motstridende interesser, og som samtidig ivaretar hensynet til kommende generasjoner.

Uansett hvordan norske myndigheter velger å forholde seg til utviklingen med nye brukere og økt kommersialisering, vil myndighetenes handlinger få konsekvenser. De kan velge å gå utviklingen aktivt i møte, og sørge for at vi har forvaltningssystemer og regelverk som er egnet til å møte de endringene vi står overfor, eller de kan velge en mer passiv holdning. Dette vil imidlertid også få konsekvenser, fordi utviklingen er i gang. Hvis myndighetene ikke møter den aktivt, er det stor sannsynlighet for at de senere må bruke betydelige ressurser på å kontrollere og sanksjonere uønsket eller ulovlig bruk av naturen. Derfor er det et åpenbart behov for politisk oppmerksomhet om de utfordringer man står overfor. En ”vent og se”-holdning vil ikke være tilstrekkelig.

Fremtidens friluftsliv vil spenne over en rekke politikkområder: miljø, bosettingsmønster i bygde-Norge, verdiskaping, næringsutvikling, sysselsetting, folkehelse, omlegging av primærnæringene etc. Mens det politiske ansvaret for friluftslivet formelt sett ligger hos Miljøverndepartementet, er ansvaret for de mange problemstillinger som bruken av norsk natur reiser fordelt på en lang rekke myndighetsorgan. Dette representerer en stor utfordring for vårt politiske system, og det er hevet over tvil at fremtidens friluftslivspolitikker vil kreve betydelig samordning mellom de mange politikkområdene. Det vil være utstrakt behov for avveining av hensyn mellom de ulike områdene. Men er vår vertikalt inndelte forvaltning egnet til å håndtere de i all hovedsak sektorovergripende utfordringer bruken av naturen reiser? Ekspertgruppen mener at endringene vi ser i bruken av naturen, tilsier en grundig gjennomgang av organisering og oppgavefordeling sentralt, regionalt og lokalt.

Håndteringen av de politiske utfordringen innen friluftslivet vil påvirkes av hvordan friluftsliv defineres. Hvis vi får et større mangfold av brukere av naturen, vil ekskluderende definisjoner av friluftsliv skape problemer, fordi de utdefinerte fortsatt vil ønske å drive med sine aktiviteter. Naturopplevelser er som tidligere nevnt subjektive, det er umulig for en

utenforstående å bedømme hvilke verdier den enkelte bruker av norsk natur forbinder med sin egen naturbruk. En politikk som tar sikte på å regulere fremtidens friluftsliv i lys av mangfoldet av brukere og aktiviteter, bør derfor ikke bygge på at noen driver med friluftsliv og andre med "noe annet". Vi anbefaler at politikktutforming baseres på en aksept av mangfoldet og en saklig avveining av ulike hensyn.

I denne sammenheng kan det spørres om dagens definisjon av friluftsliv fra Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) er et egnet utgangspunkt for en konstruktiv politikk for fremtidens friluftsliv? Teknologirådets ekspertgruppe mener norske myndigheter bør vurdere dette spørsmålet nøye.

Ansvarsfordelingen mellom sentrale, regionale og lokale myndigheter er også en stor utfordring. Sterk sentral styring kan gi kontroll over hvilke områder som tillates kommersialisert og hvilke aktiviteter det legges til rette for innen disse områdene. På den annen side kan for sterk sentral styring resultere i at man på lokalplanet føler seg overkjørt og at man mister det lokale engasjementet som vil kunne være avgjørende for vellykket næringsutvikling.

Økt overføring av myndighet til lokalplanet kan på sin side være viktig for å få beslutninger og ansvar nærmere der aktivitetene skjer, og styrke lokaldemokratiet. Men skal dette skje på en fornuftig måte vil det kreve at man på lokalplanet også har kompetanse til å følge opp de aktiviteter som igangsettes. Hvis ikke vil overføringen av myndighet kunne oppleves som en byrde og en ansvarsfraskrivelse fra sentrale myndigheter, samtidig som man mister kontroll med konsekvensene for miljøet.

Vi pekte innledningsvis på at friluftslivet er en del av den norske folkesjela. Endringene i friluftslivet kan indikere at folkesjela er i endring, i hvert fall hos en del brukere av norsk natur. Kanskje vil fremtidens friluftsliv bidra til at den endrer seg hos stadig flere? Veien mot fremtidens friluftsliv dreier seg derfor om mer en ferdselsformer i naturen og utvikling av kommersielle tilbud. Det dreier seg også om vårt selvbilde som nasjon og om hvordan vi vil Norge skal fremstå for turister. Dette gjør det ekstra viktig med offentlig debatt og politisk bevissthet.

Referanser

Nedenfor følger en oversikt over omtalte dokument, nettsteder og organisasjoner.

Litteratur:

ECON Senter for økonomisk analyse (2003): "Norge 2015 – en reise verdt". Kagge forlag. 2003

Norges Skogeierforbund og Reiselivsbedriftenes landsforening (2004): Utvikling av utmarksbaserte reiselivsbedrifter.

Norges Bondelag og Norges Skogeierforbund (2005): Markedet for naturbaserte opplevelser – Markedskunnskap og forslag til markedstiltak. Rapport.

St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet

Omtalte nettsteder

Aktivitetsparken i Odal: www.aktivitetsparken.no

Friluftslivets år: www.friluftslivetsar.no

Norges klatreforbund: www.klatring.no

Norges skogeierforbund: www.skog.no

Oversikt over Via Ferrata i en rekke land: www.viaferrata.org

Norges Røde Kors: www.rodekors.no

Touringkomiteen for Snøscooter: www.motorsportforbundet.no/snoscooter

Universitetet for miljø- og biovitenskap: www.umb.no